

Forslag

til

Lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom.

Fremsat den 29. januar 1964 af *ministeren for offentlige arbejder*.

I. Lovens område.

§ 1. Lovens regler finder anvendelse ved ekspropriation vedrørende fast ejendom for staten eller for koncessionerede selskaber, når der i lovgivningen er hjemlet ekspropriation til formålet.

II. Ekspropriationens omfang.

§ 2. Medmindre andet fremgår af den lov, der hjemler ekspropriation, kan der ved ekspropriationen

- a) erhverves ejendomsret til arealer, bygninger og indretninger, der er fast knyttet til arealer eller bygninger, samt tilhører hertil,
- b) endeligt eller midlertidigt pålægges indskrænkninger i ejernes rådighed eller erhverves ret til at udøve en særlig råden over faste ejendomme,
- c) endeligt eller midlertidigt ske erhvervelse eller ophævelse af eller foretages begrænsninger i brugsrettigheder, servitutrettigheder samt andre rettigheder over faste ejendomme.

§ 3. Når der i lovgivningen er hjemmel til ekspropriation, kan anlægsmyndigheden foretage de nødvendige forberedende opmålinger, nivellementer og andre tekniske forarbejder og undersøgelser.

Stk. 2. Om foretagelse af de i stk. 1 nævnte forarbejder og undersøgelser skal der mindst 1 uge forinden gives de pågældende ejere og brugere særskilt meddelelse

Min. f. off. arbejder j. nr. E 550-01-1-1963.

eller, hvis dette ikke er muligt, ske bekendtgørelse i de på egnen udkommende dagblade.

Stk. 3. De ved arbejderne forvoldte skader skal erstattes. I mangel af mindelig overenskomst om erstatningens størrelse fastsættes denne efter de nedenstående regler om ekspropriationserstatningers fastsættelse. Ministeren for offentlige arbejder fastsætter nærmere regler om fremgangsmåden herefter.

Stk. 4. Den, der forsætligt borttager, forvansker eller beskadiger afmærkninger, som foretages i forbindelse med forarbejderne, straffes med bøde, medmindre strengere straf er forskyldt efter borgerlig straffelov.

III. Myndigheder.

§ 4. Ekspropriationer, der omfattes af denne lov, ledes af *kommisssarierne ved statens ekspropriationer*. Kommisssarierne skal have juridisk embedseksamen. Ministeren for offentlige arbejder bestemmer forretningernes fordeling mellem dem.

§ 5. Ministeren for offentlige arbejder nedsætter *ekspropriationskommissioner* og fastsætter deres forretningsområde. Kommissionerne behandler forslag om ekspropriation og fastsætter erstatning for de ekspropriationer, som foretages.

§ 6. Hver ekspropriationskommission består af 5 medlemmer. Formanden er en af de i § 4 nævnte kommisssarier ved statens ekspropriationer. To medlemmer beskikkes af ministeren for offentlige arbejder. To medlemmer beskikkes af vedkommende kommunalbestyrelse, hvis ekspropriationen

vedrører ejendom i København, på Frederiksberg eller i købstæderne, og ellers af vedkommende amtsråd.

Stk. 2. Ved ekspropriationer i sognekommuner tiltrædes ekspropriationskommissionen af to af vedkommende sogneråd udpegede delegerede, der har adgang til at udtale sig, men ikke har stemmeret.

Stk. 3. En ekspropriationskommission er beslutningsdygtig, når formanden og mindst 2 andre medlemmer er til stede. Står stemmerne lige ved en afstemning, er formandens stemme afgørende.

§ 7. Ministeren for offentlige arbejder nedsætter en eller flere *taksationskommissioner* til i overensstemmelse med § 19 at efterprøve ekspropriationskommissioners erstatningsafsættelser.

Stk. 2. En taksationskommission består af en af Kongen udnævnt formand, der skal have juridisk embedseksamen, samt 2 andre medlemmer, der af formanden udtages for den enkelte sag blandt et af ministeren for offentlige arbejder udpeget antal personer.

§ 8. Til bistand for de i §§ 5 og 7 nævnte kommissioner og til at foretage de af ekspropriationerne foranledigede matrikulære berigtigelser m. v. beskikkes ministeren for offentlige arbejder en eller flere *ledende landinspektører*.

§ 9. En ekspropriationskommission og taksationskommission kan tilkalde særligt *sagkyndige* til at afgive vejledende udtalelser til bedømmelse af spørgsmål vedrørende såvel ekspropriationens gennemførelse som erstatningens størrelse.

§ 10. Ingen må som medlem, delegeret, ledende landinspektør eller sagkyndig, jfr. § 9, deltage i behandlingen af et spørgsmål for en ekspropriationskommission eller taksationskommission, når

- 1) vedkommende er interesseret i udfaldet eller er repræsentant for en person, der er interesseret heri,
- 2) vedkommende er beslægtet eller besvogret i op- eller nedstigende linje eller i sidelinjen så nær som søskendebørn med en af de i nr. 1) nævnte personer eller er sådanne personers ægtefælle, værge, adoptiv- eller plejefader eller -moder, adoptiv- eller plejebarn,

3) der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes fuldstændige upartiskhed.

Stk. 2. Den interesse, som de af en kommune valgte medlemmer af og delegerede til en ekspropriationskommission har i kommunens anliggender, medfører kun, at de skal fratræde ved kommissionens behandling af erstatningsspørgsmål vedrørende ejendomme, der ejes af kommunen, eller hvori kommunen har en væsentlig interesse.

Stk. 3. Ingen må deltage som medlem eller i henhold til § 9 tilkaldes som sagkyndig i en sag for en taksationskommission, når han har medvirket ved spørgsmålets behandling for vedkommende ekspropriationskommission.

Stk. 4. Den, for hvis vedkommende nogen af de i stk. 1, nr. 1 og 2, nævnte inhabilitetsgrunde foreligger, skal snarest muligt give kommissionens formand meddelelse herom.

Stk. 5. Spørgsmål om, hvorvidt der foreligger inhabilitetsgrunde, bør så vidt muligt rejses inden forhandlingernes begyndelse. Hvis de er rejst af en af parterne, kan de ikke afgøres, uden at begge parter har haft adgang til at udtale sig derom.

IV. Fremgangsmåden.

§ 11. Anmodning om foretagelse af ekspropriation fremsættes af anlægsmyndigheden over for ministeren for offentlige arbejder.

§ 12. Når ministeren for offentlige arbejder har henvist ekspropriationsbegæringen til behandling ved en ekspropriationskommission, og anlægsmyndigheden har foretaget foreløbig afmærkning af anlægget, afholder kommissionen en *besigtigelsesforretning* på stedet.

Stk. 2. Bekendtgørelse om tid og sted for afholdelse af besigtigelsesforretningen skal med mindst en uges varsel indrykkes i Statstidende, og, for så vidt angår ekspropriation uden for hovedstadsområdet, tillige i de på egnen udkommende dagblade. Oversigtsplaner for det påtænkte anlæg skal i mindst en uge før besigtigelsesforretningens afholdelse ligge til eftersyn på det stedlige kommunekontor eller et andet for offentlig-

heden tilgængeligt sted, og bekendtgørelsen skal indeholde oplysning herom.

Stk. 3. I det omfang de foreløbige planer gør det muligt, drager kommissarius omsorg for, at ejere og brugere af de arealer, der må antages at blive berørt af det påtænkte anlæg, eventuelt gennem vedkommende kommunalbestyrelse, underrettes om forretningens afholdelse og gøres bekendt med planernes fremlæggelse samt deres adgang til at give møde under forretningen.

§ 13. Under besigtigelsesforretningen foretager kommissionen en *almindelig prøvelse* af det foreliggende projekt. Kommissionen kan herved bestemme, at ekspropriationen kun kan gennemføres, såfremt der foretages sådanne ændringer i projektet, som kommissionen finder nødvendige af hensyn til ejere, andre rettighedshavere, almene interesser eller anlæggets hensigtsmæssige gennemførelse. Kommissionen tager særlig stilling til, om der som led i ekspropriationen skal foretages afbrydelser, omlægninger eller etableringer af vejforbindelser, af vandløb, af adgangsforbindelser til ejendomme eller restarealer, af ledningsanlæg eller lignende, og retter henvendelse til jordfordelingsmyndighederne, hvis det skønnes muligt at gennemføre en hensigtsmæssig jordfordeling.

Stk. 2. Anlægsmyndigheden, andre interesserede myndigheder, ejere eller brugere af og servitutberettigede med hensyn til ejendomme, der direkte eller indirekte berøres af ekspropriationen, har adgang til under besigtigelsesforretningen at fremkomme med bemærkninger til projektet og herunder fremsætte forslag til dettes ændring.

§ 14. Når projekt for det påtænkte anlæg er vedtaget af kommissionen, og anlægsmyndigheden ønsker det således vedtagne projekt fremmet, træffer ministeren for offentlige arbejder beslutning om meddelelse af *ekspropriationsbemyndigelse*, medmindre beslutning herom er truffet før besigtigelsen.

Stk. 2. Anlægsmyndigheden udfærdiger med bistand af den ledende landinspektør en plan vedrørende ekspropriationens gennemførelse med fortegnelse over alle grundejere og brugere, der vil blive berørt af de for anlæggets gennemførelse nødvendige

ekspropriationer, og med oplysning om den omtrentlige størrelse af de berørte arealer og en kort angivelse af de ændringer i de bestående forhold, anlægget i øvrigt vil medføre for ejendommene (*arealfortegnelse med ekspropriationsplan*).

§ 15. Ekspropriationskommissionen afholder derefter en *ekspropriationsforretning*.

Stk. 2. Bekendtgørelse om forretningens afholdelse og fremlæggelse af arealfortegnelse med ekspropriationsplan foretages i overensstemmelse med § 12, stk. 2. Bekendtgørelsen tjener til underretning for enhver, der som ejer, bruger, panthaver eller i en hvilken som helst anden egenskab har en retlig interesse at varetage i anledning af ekspropriationen.

Stk. 3. Til ekspropriationsforretningen indvarsles med mindst en uges varsel ejere og brugere ifølge arealfortegnelsen skriftligt, for så vidt fornødne oplysninger om adresser m. v. kan fremskaffes. Indvarslingen skal oplyse, hvor ekspropriationsplan er fremlagt, og ledsages af et eksemplar af arealfortegnelsen.

Stk. 4. Efter at de fremmødte har haft lejlighed til at udtale sig for kommissionen, træffer denne bestemmelse om, hvorledes projektet og ekspropriationen nærmere skal gennemføres, herunder hvilke arealer, bygninger med tilbehør samt rettigheder ekspropriationen skal omfatte. I forbindelse hermed skal kommissionen så vidt muligt søge afskærpe arealer mageskiftet.

§ 16. Medfører afståelse af en del af en fast ejendom, at den tilbageblivende del af ejendommen bliver så lille eller således beskaffen, at den ikke hensigtsmæssigt kan bevares som selvstændig ejendom eller udnyttes på rimelig måde, kan ejeren fordrø, at hele ejendommen overtages af anlægsmyndigheden.

Stk. 2. Hvis erstatningen for ejendommens værdiforringelse må antages at komme til at stå i åbenbart misforhold til restejeendommens værdi, kan anlægsmyndigheden fordrø hele ejendommen afstået.

Stk. 3. Bestemmelserne i stk. 1 og 2 finder med de fornødne lempelser anvendelse, når en del af en ejendom bliver afskåret, og når der foretages ekspropriation i de i § 2 b) og c) omhandlede tilfælde.

§ 17. Når kommissionen over for hver enkelt fremmødt har påvist, hvorledes anlægget vil berøre hans ejendom eller rettilighed, og hvilket omfang afståelsen vil få, og endvidere har gjort ham bekendt med de for kommissionen om sagen foreliggende oplysninger, herunder sagkyndiges erklæringer, jfr. § 9, har parterne adgang til over for kommissionen at redegøre for de synspunkter, der efter deres formening bør have indflydelse på *erstatningens fastsættelse*. Kommissionen fremsætter derefter forslag til erstatningsbeløbets størrelse med angivelse af de erstatningsposter, som det omfatter.

Stk. 2. Ønsker en part nærmere at overveje det fremsatte forslag, eller giver en erstatningsberettiget ikke møde ved forretningen, skal forslaget udfærdiges i skriftlig form og udleveres eller tilsendes parterne i anbefalet brev.

Stk. 3. Godkendes forslaget ikke senest 14 dage efter afgivelsen, eller afvises forslaget straks af en af parterne, afsiges der kendelse om erstatningens fastsættelse.

Stk. 4. Kendelsen skal være ledsaget af grunde og særligt angive kommissionens stilling til de af parterne påberåbte omstændigheder. I kendelsen angives det afståedes værdi i handel og vandel eller ved pålægelse af rådighedsindskrænkninger den forringelse, der herved sker af denne værdi. Såfremt der påføres ejeren eller andre berettigede andet økonomisk tab, angives erstatningen herfor som en særlig post, så vidt muligt med oplysning om, hvorledes den er beregnet.

Stk. 5. Udskrift af kendelsen tilsendes parterne ved anbefalet brev. Det skal indeholde oplysning om adgangen til at indbringe erstatningsspørgsmålet for vedkommende taksationskommission og om fristen herfor, jfr. § 19.

Stk. 6. I øvrigt skal udskrift af forlig og kendelser tilsendes enhver, der har retlig interesse deri og fremsætter begæring derom.

§ 18. En erstatningsfastsættelse kan, når ganske særlige omstændigheder tilsiger det, ske på vilkår, der nærmere angives i kendelsen, eller udsættes, dog ikke længere end til anlæggets fuldførelse. Erstatning for arealafståelse skal altid fastsættes straks, såfremt ejeren begærer det.

§ 19. Kendelse, hvorved erstatning gives eller nægtes, kan indbringes til *etterprøvelse for vedkommende taksationskommission*. Afsiges kendelsen i et møde, kan indbringelse ske ved erklæring til protokollen. I øvrigt må skriftlig begæring herom være kommissarius i hænde senest 14 dage efter, at udskrift af kendelsen er tilsendt den pågældende. Når der er særlig grund dertil, kan ministeren for offentlige arbejder dog tildele, at en sag indbringes for taksationskommissionen, uanset at begæringen er fremkommet efter udløbet af den nævnte frist.

Stk. 2. Til taksationsforretningen indvarsles parterne skriftligt med mindst en uges varsel.

Stk. 3. Taksationskommissionen kan uanset de for denne nedlagte påstande tage stilling til ethvert spørgsmål om erstatningen under forudsætning af, at parterne har haft lejlighed til at fremkomme med deres bemærkninger dertil.

Stk. 4. Taksationskommissionens afgørelse træffes ved kendelse i overensstemmelse med de i § 17, stk. 4, anførte regler. Udskrift af kendelsen tilsendes parterne og enhver, der har retlig interesse deri og fremsætter begæring derom.

§ 20. Rejses der krav om erstatning i anledning af et ekspropriationsanlæg af nogen, der ikke er omfattet af ekspropriationen, kan spørgsmålet efter den pågældendes begæring påkendes af vedkommende ekspropriationskommission, hvis den anser sagen for egnet til behandling for kommissionen. Optages sagen til realitetsbehandling, finder bestemmelserne i §§ 17 og 19 anvendelse med fornødne lempelser.

§ 21. Rejses der efter ekspropriationens foretagelse spørgsmål om i forbindelse med den nærmere gennemførelse af det vedtagne projekt, at foretage afvigelser fra dette, kan ekspropriationskommissionen optage disse til behandling. Opstår der i øvrigt efter ekspropriationens foretagelse spørgsmål om tilkendelse af erstatning, som ikke har været behandlet af ekspropriationskommissionen, eller sker der til skade for en erstatningsberettiget væsentlige ændringer i grundlaget for de tillagte erstatningsbeløb, kan kommissarius, såfremt begæring herom frem-

kommer inden ét år efter, at ekspropriationsanlægget er fuldendt, forelægge sagen til prøvelse for kommissionen.

Stk. 2. Til de af bestemmelserne i stk. 1 foranledigede kommissionsmøder indvarsles med mindst en uges varsel sagens parter samt de personer og myndigheder, som kommissarius efter det tidligere passerede anser for interesseret i det pågældende spørgsmål. Bestemmelserne i §§ 13, 15, stk. 4, 17 og 19, finder anvendelse med fornødne lempelser.

V. Erstatningens udbetaling.

§ 22. Erstatningsbeløbene *forrentes* fra datoen for den i § 15, stk. 4, omhandlede beslutning om ekspropriation, dog, at et andet begyndelsestidspunkt under særlige omstændigheder kan fastsættes i kendelse eller forlig. Forrentningen sker indtil den dag, beløbene kan hæves, med en årlig rente, der udgør 1 pct. mere end den af Danmarks Nationalbank fastsatte, på ekspropriationstidspunktet gældende diskonto.

§ 23. En erstatning i henhold til forlig eller endelig kendelse kan på begæring udbetales, når fornøden dokumentation for berettigelsen til at oppebære erstatningen er tilvejebragt af den pågældende, og kommissarius anser udbetaling for forsvarlig. En erstatning kan udbetales uden samtykke fra panthaverne og uden iagttagelse af reglerne i § 24, når ekspropriationskommissionen skønner, at ekspropriationsbegrebet i forhold til ejendommens størrelse og værdi er ubetydeligt og ikke indebærer nogen som helst fare for pantesikkerheden. Erstatninger, der er fastsat pr. arealenhed, opgøres på grundlag af et efter ekspropriationsplanerne beregnet areal. Udviser den endelige arealopmåling et større areal, skal erstatningen reguleres i overensstemmelse hermed.

Stk. 2. Når hensynet til den erstatningsberettigede tilsiger det, kan kommissarius fastsætte et tidspunkt, inden hvilket anlægsmyndigheden endeligt skal fastlægge grænsen for det eksproprierede areal.

§ 24. I øvrigt anvises erstatningsbeløb til udbetaling i et møde i ekspropriationskommissionen (*regnskabsmødet*), hvorom bekendtgørelse skal ske i overensstemmelse med de

i § 12, stk. 2, nævnte regler, dog at varslet skal være mindst 14 dage. Samtidig indvarsles ved tilsendelse af opgørelse over de erstatningsbeløb, der kommer til udbetaling

- 1) personer, hvem erstatning er tilkendt,
- 2) panthavere, hvis ret er tinglyst, før ekspropriationen er tinglyst, og hvis adresser kan oplyses af tinglysningsdommeren, og
- 3) kommuner, hvori de af ekspropriationen berørte ejendomme er beliggende.

Stk. 2. På grundlag af de krav, der er fremsat herom senest ved regnskabsmødet, afgør kommissionen, hvorledes erstatningsbeløbene skal fordeles. For panthaveres vedkommende er prioritetsordenen afgørende. Beløb, der måtte tilkomme en tinglyst panthaver, hvis adresse ikke har kunnet oplyses, kan ikke udbetales uden hans samtykke.

VI. Forskellige bestemmelser.

§ 25. Ved ekspropriation til erhvervelse af ejendomsret bortfalder alle rettigheder til eller over det eksproprierede, medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes.

Stk. 2. I de i § 2 b) nævnte tilfælde skal de ved ekspropriation over en fast ejendom stiftede rettigheder respekteres af indehavere af alle andre rettigheder over ejendommen, medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes.

§ 26. Søgsmål om ekspropriation efter denne lov behandles i første instans ved landsret. Sagen anlægges ved den ret, under hvilken vedkommende ejendom er beliggende.

Stk. 2. Spørgsmål, der kan prøves af en taksationskommission, kan ikke indbringes for domstolene, forinden taksationskommissionens afgørelse foreligger.

§ 27. Ved ekspropriationskommissioner og taksationskommissioner skal der føres forhandlingsprotokol.

Stk. 2. Ministeren for offentlige arbejder kan i enkelte tilfælde fravige de i denne lov fastsatte regler om bekendtgørelse af møder, offentliggørelse af planer m. v., såfremt hensynet til statens sikkerhed kræver det.

Stk. 3. Ministeren for offentlige arbejder

kan fastsætte nærmere regler om ekspropriationsmyndighedernes forretningsgang.

Stk. 4. Landbrugsministeren og justitsministeren kan fastsætte nærmere regler om fremgangsmåden ved matrikulære og tinglysningsmæssige berigtigelser, der foranlediges af ekspropriationer.

§ 28. Ministeren for offentlige arbejder fastsætter regler om, i hvilket omfang udgifterne ved ekspropriationssagers behandling skal afholdes af anlægsmyndigheden.

§ 29. Ingen af parterne i en ekspropriationssag betaler omkostninger til den anden part i anledning af sagsbehandlingen for en ekspropriationskommission eller taksationskommission. Når en erstatningsberettiget har afholdt nødvendige udgifter til varetagelse af sine interesser under sagens behandling, kan vedkommende kommission pålægge anlægsmyndigheden at udrede en passende godtgørelse herfor.

§ 30. Dokumenter, udskrifter og attester m. v., der udfærdiges i forbindelse med ekspropriationer efter denne lov, fritages for stempel- og tinglysningsafgifter til det offentlige.

VII. Ikrafttræden m. v.

§ 31. Loven træder i kraft den 1. oktober 1964.

§ 32. Følgende bestemmelser ophæves:

1) Plakat af 31. juli 1801, hvorved de bestemmelser, som er fastsatte i hensigt til grundens afståelse for vejvæsenet og lods-

mærker, erklæres at skulle være gældende i ethvert lignende tilfælde.

2) Plakat af 28. december 1809 om grundens afgivelse til kanalanlæg.

3) Forordning af 5. marts 1845 angående de regler, som bliver at iagttage med hensyn til grundafståelser m. m. i anledning af jernbaners anlæg i Danmark. Indløsningsret i henhold til denne forordnings § 20 kan ikke gøres gældende, når vedkommende jernbaneanlæg opgives efter nærværende lovs ikrafttræden.

4) Lov af 23. december 1861 vedkommende sammensættelsen af de ved forordning af 5. marts 1845 §§ 5 og 19 anordnede kommissioner, for så vidt angår anlæg af jernbaner i København eller på dens grund.

5) Lov nr. 6 af 10. januar 1928 om tillæg til forordning af 5. marts 1845 om grundafståelser m. v. til jernbaneanlæg.

6) Plakat af 5. maj 1847 angående anbringelse af strå- eller rørtag, korn eller høstakke m. v. i nærheden af jernbaner m. v.

Stk. 2. Ekspropriationer, der i henhold til den hidtidige lovgivning foretages efter reglerne i forordning af 5. marts 1845 om grundafståelser til jernbaneanlæg, foretages fra denne lovs ikrafttræden i henhold til denne lovs bestemmelser.

Stk. 3. I øvrigt opretholdes de gældende lovbestemmelser om ekspropriation.

§ 33. For så vidt angår ekspropriations-sager, hvis behandling er påbegyndt før lovens ikrafttræden, finder loven kun anvendelse, såfremt der endnu ikke er afholdt besigtigelsesforretning.

§ 34. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Bemærkninger til lovforslaget.

Den 14. februar 1956 nedsatte ministeriet for offentlige arbejder en kommission, der fik til opgave at foretage en undersøgelse af lovgivningens regler om den formelle fremgangsmåde ved ekspropriationsforretningers foretagelse samt eventuelt at fremkomme med et forslag til en generel lovgivning på dette område, herunder forslag til bestemmelser, der måtte anses hensigtsmæssige til nærmere at udfylde reglerne i § 73 i grundloven af 5. juni 1953.

Kommissionen har i maj måned 1963 afgivet en første betænkning (nr. 330), hvori kommissionen indstiller, at der gennemføres en lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, og betænkningen indeholder udkast til en sådan lov. Dette udkast omfatter i princippet kun ekspropriationer for staten eller for koncessionerede selskaber, idet kommissionen har fundet det mest hensigtsmæssigt at gøre op med disse ekspropriationer først, og der-

efter i en efterfølgende betænkning undersøge, i hvilket omfang og hvorledes de foreslåede regler bør søges overført på andre, navnlig kommunale, ekspropriationer. I den foreliggende betænkningens 2. afsnit er redegjort for kommissionens betragtninger i så henseende, hvilke betragtninger ministeriet for offentlige arbejder har kunnet tiltræde.

Lovforslaget er enslydende med det af kommissionen udarbejdede udkast, idet forslaget på de enkelte punkter, hvorom der i kommissionen har været uenighed, følger kommissionens flertal. Dog er der foretaget enkelte ændringer, hovedsagelig af redaktionel og lovteknisk art.

I øvrigt skal man henvide til nedenstående, til de enkelte paragraffer knyttede bemærkninger.

Til § 1.

Lovforslaget tilsigter ikke at ændre det i dansk lovgivningspraksis hidtil bestående forhold, at selve *hjemmelen* til at iværksætte ekspropriation gives i særskilte love, og forslaget indeholder derfor ingen regler om, til hvilke formåls fyldestgørelse ekspropriation kan ske, jfr. paragraffens sidste led. Forslaget har derimod til formål at give regler for, *hvorledes* en i lovgivningen i øvrigt hjemlet ekspropriation skal føres ud i livet. Ved at gennemføre almindelige regler herom, undgår man, medmindre særlige forhold gør sig gældende, i hver enkelt ekspropriationshjemlende lov at skulle give regler for fremgangsmåden ved foretagelse af de i vedkommende lov materielt hjemlede ekspropriationer, hvilket er lovgivningsteknisk praktisk og reelt begrundet i hensynet til at undgå forskelle i disse procedureregler, for så vidt forskelle ikke er begrundet i, at der for de pågældende retsområder gør sig forskellige hensyn gældende. Da almindelige regler om fremgangsmåden for ekspropriationers gennemførelse ikke hidtil har været gældende, har der udviklet sig flere hovedsystemer, der på visse punkter afviger ret stærkt fra hinanden. Særligt afgørende i så henseende er, at projekterne og ekspropriationsindgrebene til visse ekspropriationsanlæg skal gøres til genstand for behandling af et af den ekspropriationsrekvirerende myndighed uafhængigt forvaltningsorgan. Dette er normalt tilfældet ved statsekspropriationer. En sådan behandling af projektet forekommer derimod som regel ikke, når en kommunalbestyrelse har fået tillagt ekspropriationsadgangen, men i disse tilfælde er der normalt adgang til gennem en anke af ekspropriationsbeslutningen til højere administrativ myndighed at opnå en efterfølgende prøvelse. Da en sagsbehandling for et særligt i dette øjemed oprettet for-

valtningsorgan betyder en indskrænkning i kompetencen for den myndighed, der har adgang til at iværksætte ekspropriationen, er spørgsmålet nøje sammenhængende med udstrækningen af det kommunale selvstyre. En pludselig og radikal ændring i den bestående retstilstand foreslås ikke på dette punkt og heller ikke på de øvrige punkter, hvor væsentlige og i divergerende hensyn motiverede forskelligheder har bestået. Nærværende lovforslags regler foreslås derfor i princippet kun at skulle gælde for ekspropriationer, der foretages til fordel for *staten eller koncessionerede selskaber*. Ekspropriationer til disse sidste er nemlig hidtil som hovedregel sket efter samme regler som statsekspropriationer, nemlig reglerne i forordning af 5. marts 1845 om grundafståelser til jernbaneanlæg. Da nærværende lov vil afløse denne forordning, er det i lovforslagets § 32, stk. 2, bestemt, at ekspropriationer, der hidtil er foretaget efter jernbaneforordningens regler, nu skal gennemføres efter reglerne i dette lovforslag. Ved udformningen af lovforslagets bestemmelser har man imidlertid haft en fremtidig videre anvendelse af disse for øje, idet en række af de principper og synspunkter, som lovforslagets bestemmelser er udtryk for, må anses for at have gyldighed for alle ekspropriationer. Det bør derfor i fremtiden påses, at man i den udstrækning, det skønnes praktisk, tilpasser reglerne på andre ekspropriationsområder til de regler, som nærværende forslag indeholder — alt dog forudsat, at særlige hensyn i det enkelte tilfælde ikke taler imod.

Søger staten eller et koncessioneret selskab som privat grundejer iværksat en ekspropriation med hjemmel i lovregler, som enhver privat grundejer kan gøre brug af på samme måde (f. eks. en række bestemmelser inden for landbolovgivning), medfører lovforslagets regler ikke, at den pågældende ekspropriation skal ske efter reglerne i nærværende lovforslag, hvis der for det pågældende ekspropriationstilfælde er fastsat andre regler. Afgrænsningen af anvendelsesområdet i lovforslagets § 1 til ekspropriationer for staten og koncessionerede selskaber har henblik på de tilfælde, hvor der for staten som statsmyndighed eller for visse koncessionerede selskaber i kraft af disses specielle funktioner er indrømmet adgang til ekspropriation.

Lovforslagets bestemmelser foreslås dernæst kun bragt i anvendelse ved ekspropriation vedrørende *fast ejendom*, idet lovforslagets regler ikke vil være særligt anvendelige ved ekspropriation af løsøre. Ved ekspropriationer, der ikke vedrører fast ejendom, er de i nærværende lovforslag fastsatte regler om fremgangsmåden m. v. ikke umiddelbart gældende. Den lov, der giver hjemmel til de pågældende

ekspropriationer, kan tage stilling til spørgsmålet. I mangel heraf kan visse regler i nærværende lovforslag eventuelt anvendes analogt.

Også spørgsmålet om ekspropriation af patenter er holdt uden for lovforslagets område.

Til § 2.

Når en lov giver adgang til at foretage ekspropriation, kan man rejse spørgsmål om, hvorvidt en sådan lovhjemmel giver adgang til at foretage alle eller kun nogle og da hvilke *arter af ekspropriationsindgreb*, f. eks. afståelse til ejendom, pålæg af rådighedsindskrænkninger og midlertidig eller endelig erhvervelse af brugsrettigheder. Ligeledes kan man spørge, om ekspropriationen kan rettes mod alle eller kun nogle og da hvilke *arter af ejendom og rettigheder*, f. eks. arealer, bygninger, løsøre, brugsrettigheder og servitutrettigheder. Formuleringen af gældende love varierer og er i så henseende hyppigt meget kortfattet, f. eks. blot: „foretage ekspropriation af arealer m. v.“. Man er i så fald henvist til en fortolkning af loven, særligt støttet på det formål, som loven har villet opnå realiseret.

For at undgå fortolkningstvivl og tilfældigheder må det anses for ønskeligt, at der gælder *en almindelig lovbestemt formodningsregel* om, hvad en ekspropriationshjemmel normalt indebærer med hensyn til ekspropriationens art og genstand, og en sådan foreslås tilvejebragt ved bestemmelsen i lovforslagets § 2. Ved fremtidig lovgivning vil man kunne indskrænke sig til at udforme ekspropriationsbestemmelser således, at der hjemles ekspropriation i det i nærværende lovforslags § 2 angivne omfang, eller helt undlade at sige noget herom, for så vidt de i specialloven hjemlede ekspropriationer falder ind under nærværende lovforslags § 1. Vil man i et givet tilfælde tilvejebringe en i forhold til § 2 begrænset eller udvidet ekspropriationsadgang, må dette angives i specialloven. Med hensyn til eksisterende ekspropriationsbestemmelser, omfattet af § 1, vil lovforslagets § 2 også gælde som formodningsregel, men det må bero på en fortolkning af vedkommende speciallov, om man har villet give en mere begrænset eller udvidet ekspropriationsadgang end angivet i § 2. Giver en lov f. eks. kun adgang til ved ekspropriation at pålægge visse servitutter med et nærmere angivet indhold, er det klart, at ekspropriation med hjemmel i den lov må begrænses hertil.

Med hensyn til formuleringen af § 2 bemærkes, at *litra a* dækker det traditionelle ekspropriationsindgreb, nemlig *erhvervelse af egentlig ejendomsret* til arealer, herunder ferske vande, og bygninger,

sammen med eller uden tilhørende grund. Når udkastet medtager indretninger, der er fast knyttet til arealer og bygninger samt alt tilbehør hertil, er dette begrundet i praktiske hensyn, bl. a. med henblik på erstatningsfastsættelsen. Det må dog bemærkes, at sådanne indretninger og sådant tilbehør — hvis ekspropriaten ikke ønsker at komme af med disse ting — kun kan medeksproprieres, hvis det er nødvendigt af hensyn til anlægget. Det konkrete ekspropriationsindgreb kan derfor begrænses således, at det ikke omfatter disse ting. Ordet *tilbehør* er her tænkt anvendt i den sprogligt videste betydning, således at man eksempelvis kan medtage driftsinventar og driftsmateriel til en virksomhed, der eksproprieres. Det har i almindelige ekspropriationstilfælde ikke væsentlig interesse at kunne kræve sådant inventar og materiel afstået, men af hensyn til erstatningsfastsættelsen er det af stor praktisk betydning, at denne skal ske efter reglerne i dette lovforslag, hvis ekspropriaten ønsker at komme af med det pågældende inventar og materiel, fordi han anser det værdiløst eller værdiforringet derved, at den virksomhed, hvori det skulle bruges, er frataget ham. Også rettigheder, der er knyttet til en fast ejendom, f. eks. goodwill og vandindvindingsrettigheder, forudsættes omfattet af begrebet tilbehør.

Faste anlæg og indretninger på søterritoriet samt private rettigheder til at udøve en given råden på søterritoriet forudsættes omfattet af § 2 litra a). Statens højhedsret på søterritoriet kan omvendt ikke gøres til genstand for ekspropriation. Kræver et ekspropriationsanlægs gennemførelse disposition over søterritoriet, må sædvanlig tilladelse fra vedkommende ministerium, i almindelighed ministeriet for offentlige arbejder, indhentes.

Litra b dækker de indgreb, der rettes mod en fast ejendoms *ejer* uden at gå ud på en fuldstændig afståelse af ejendomsretten. Herunder vil således kunne henføres alle servitut- og brugsrettigheder, der pålægges en ejendom. *Midlertidig* disposition over et areal er i praksis hyppigt forekommende ekspropriationstilfælde, f. eks. til arbejds- og oplagsplads, til interimsvej eller til fyldtægning.

Reglen under *litra b* fastslår alene, at en ekspropriationslov, der falder inden for denne lovs område, når andet ikke er fastsat, også hjemler adgang til at pålægge rådighedsindskrænkninger. Der tages ikke herved stilling til, *hvornår* pålæg af en rådighedsindskrænkning er at betragte som en ekspropriation.

Foretages der ved ekspropriation en fuldstændig ejendomsretserhvervelse til fast ejendom, jfr. *litra a*, følger det af reglen i lovforslagets § 25, at bestående

F. t. l. om fremgangsmåden ved ekspropriation vedr. fast ejendom.

panterettigheder, servitut- og brugsrettigheder m. v. bortfalder, medmindre andet bestemmes.

Imidlertid kan der være behov for ved ekspropriation at erhverve eller ophæve sådanne rettigheder uden samtidig erhvervelse af ejendomsretten til den pågældende ejendom. Disse ekspropriations-tilfælde dækkes af bestemmelsen under *litra c*.

Til § 3.

For at et anlægsarbejde kan bringes til udførelse eller for at fremskaffe fornødne oplysninger til afgørelse af, hvor og hvorledes det skal gennemføres, må der som regel foretages en række forarbejder i marken, f. eks. opmålinger, nivellementer og afmærkninger. De grundejere, hvis ejendom berøres af sådanne forarbejder, stiller sig som altovervejende hovedregel imødekommende og forstående over for anlægsmyndighedens ønsker, men det forekommer dog, at en grundejer nægter at give sin tilladelse til de pågældende foranstaltningers foretagelse. Kan der til gennemførelse af selve det anlæg, til hvis planlægning forarbejderne er nødvendige, foretages ekspropriation, kan ret til at iværksætte forarbejderne naturligvis også erhverves i form af en ekspropriationsbeslutning, hvilket imidlertid må erkendes at være en for besværlig fremgangsmåde i disse tilfælde, som kun undtagelsesvis vil medføre væsentlige ulemper. En del lovbestemmelser giver derfor adgang til at iværksætte forarbejder af nævnte art på en mere enkel og uformel måde, normalt således, at anlægsmyndigheden blot forud med et vist varsel underretter vedkommende, se f. eks. statsbanelov nr. 210 af 11. juni 1959, § 73, lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje, § 24, vandløbslov nr. 214 af 11. april 1949, § 90, og lovebekendtgørelse nr. 160 af 9. maj 1962 af lov om byplaner, § 6. Uden for sådanne lovbestemmelers område må man derimod, i mangel af tilladelse fra vedkommende ejer, erhverve adgang til at iværksætte arbejderne i form af en ekspropriation.

Behovet for en lovhjemmel af den i fornævnte lovbestemmelser indeholdte art er principielt det samme ved alle ekspropriationsanlæg, og i stedet for at henvise spørgsmålet til eventuel løsning i de enkelte ekspropriationshjemlende love, foreslås det i § 3 af praktiske grunde at give en almindelig lovregel om spørgsmålet.

Udførelsen af disse forarbejder skal naturligvis ske på en sådan måde, at der ikke påføres ejere eller brugere unødvendige ulemper, og skader vil som alt overvejende hovedregel ikke blive forvoldt. Sker der imidlertid skader, skal disse erstattes.

Det er en naturlig følge af den anlægsmyndig-

heden givne adgang til at foretage disse arbejder, at de foretagne afmærkninger m. v. skal respekteres af alle, hvilket præciseres i stk. 4. Forsætlig overtrædelse af forbudet foreslås straffet med bøde, idet en straffehjemmel må anses for nødvendig til værn om det givne forbud, da straffelovens § 179 kun rammer tilfælde, hvor skelsten m. v. flyttes, borttages, forvanskes eller ødelægges for at skuffe med hensyn til ejendomsgrænser.

Til afsnit III.

Den statsmyndighed, hvis opgave det er at søge et givet projekt realiseret gennem ekspropriation (anlægsmyndigheden), eller et koncessioneret selskab, der har ekspropriationsadgang, kan i henhold til den bestående retstilstand normalt ikke frit bestemme, hvorledes anlægget i detaljer skal udformes og placeres i marken, samt hvorledes det enkelte ekspropriationsindgreb skal udformes. Anlægsmyndigheden eller selskabet må — i hvert fald ved større anlæg — derimod som regel forelægge projektet til prøvelse for et særligt i dette øjemed etableret forvaltningsorgan, normalt sammensat som en kommission eller lignende. I konsekvens heraf er det dette særlige organ, som foretager det konkrete ekspropriationsindgreb.

Denne fremgangsmåde har fortrinsvis til formål at sikre en i hele samfundets interesse hensigtsmæssig udformning af projektet, samt at der ved anlæggets udformning og det konkrete ekspropriationsindgrebs detaljerede fastlæggelse tages tilbørlige hensyn til ekspropriaternes og andre udenforståendes berettigede interesser. Der åbnes ekspropriaterne, kommunalbestyrelser og andre, der har en konkret interesse i projektet, en adgang til at fremkomme med indsigelser mod dettes udformning, påpege specielle for dem bestående vanskeligheder og få disse synspunkter vurderet af et uafhængigt organ. For at en person eller myndighed kan kræve at blive hørt, må der dog kunne anføres en vis tilknytning til sagen, idet fremgangsmåden ikke tilsigter at få offentlighedens stillingtagen til sagen i al almindelighed belyst. Sådanne videregående hensyn varetages ex officio af det projektprøvende organ. Den vurdering, som foretages, kan resultere i en ændring af projektet, såfremt det tilsigtede formål alligevel kan nås, eller i pålæg til anlægsmyndigheden om udførelse af afhjælpningsforanstaltninger til imødegåelse af de ulemper, som ekspropriationen påfører de berørte ejendomme.

Ved denne fremgangsmåde opnår man således at have et forum til drøftelse og afgørelse af alle de forskellige problemer, som et nyanlægs gennemførelse kan rejse i relation til andre samfundsvigtige

anlæg, f. eks. de forskellige kommunikationsinteressers tilpasning til hinanden (f. eks. vej og jernbane) og de kommunale interessers varetægelse over for det nytilkommende statsanlæg.

Der må tillægges en sådan projektprøvelse betydelig vægt som middel til sikring af en saglig og hensigtsmæssig gennemførelse af en ekspropriationssag. Selv om man forudsætter, at anlægsmyndigheden vil tage alle rimelige hensyn til andre almene interesser end ekspropriationsformålet og til ekspropriaterne, vil det være formålstjenligt, at der eksisterer faste formregler om, hvorledes disse andre interesser og synspunkter skal gøres gældende og behandles. I betragtning af, at der er tale om et efter den bestående samfundsordening alvorligt indgreb i den enkeltes individuelle rådhedssfære, forekommer det naturligt, at en af eksproprianten uafhængig instans bedømmer de modgående hensyn, der kan fremføres i sådanne spørgsmål, og træffer afgørelse om disse.

Lovforslaget hjemler derfor en sådan prøvelse af projektet, jfr. § 13, og må følgelig instituere de til opgavens løsning nødvendige forvaltningsorganer. Opgaven findes i princippet at kunne bestrides på samme måde, som det hidtil er sket, efter reglerne i forordning af 5. marts 1845 og dermed for de fleste statsekspropriationers vedkommende, nemlig ved forelæggelse af sagerne for særlige, efter nærmere regler sammensatte kommissioner, i lovforslaget benævnt ekspropriationskommissioner, jfr. §§ 5 og 6, arbejdende under juridisk ledelse og af praktiske grunde med fast kontororganisation, jfr. § 4.

Den anden betydningsfulde gruppe spørgsmål, som en ekspropriation afføder, er *erstatningsspørgsmålene*. Også disse gøres efter mange lovbestemmelser traditionelt til genstand for en kommissionsbehandling, eventuelt således, at der er adgang til at indbringe én kommissions afgørelse af disse spørgsmål til prøvelse for en anden kommission.

For de fleste statsekspropriationers vedkommende har der hidtil været en sådan kommissionsbehandling af erstatningsspørgsmålene, jfr. forordning af 5. marts 1845. I henhold til dennes regler skal besigtigelses- og ekspropriationskommissionen forsøge tilvejebragt forlig om erstatningerne. Nogen bestemt fremgangsmåde for denne forligsforhandling er ikke foreskrevet i forordningen, men den fremgangsmåde, som i praksis fæstnede sig, er lovfæstet ved lov nr. 6 af 10. januar 1928, § 2. Kommissionen skal i henhold hertil foretage „en ansættelse af den godtgørelse, der efter kommissionens formening bør ydes lodsejeren for den ved ekspropriationen forvoldte skade“. Denne ansættelse udfærdiges i form

af et forligstilbud. Antages dette ikke, bortfalder kommissionens erstatningsansættelse som retligt grundlag for den videre behandling af sagen, og erstatningerne fastsættes bindende af en taksationskommission, jfr. dog det nedenfor anførte om de retlige forudsætninger for erstatningsafgørelserne.

De af besigtigelses- og ekspropriationskommissionen afgivne forligstilbud giver kun ufuldstændigt udtryk for den realitet, at der er foretaget en fuldstændig behandling og bedømmelse af det pågældende erstatningskrav, og nærværende lovforslag går ud på, at resultatet af den første kommissionsbehandling af et erstatningsspørgsmål skal nedfældes i en egentlig kendelse, som i givet fald kan indbringes til efterprøvelse for en anden kommission.

I øvrigt har den bestående behandlingsform vist sig praktisk og velegnet til at sikre en alsidig og sagkyndig prøvelse af erstatningsspørgsmålene. Principperne i de gældende regler er derfor opretholdt i lovforslaget, som imidlertid udbygger de gældende regler på en sådan måde, at der gives adgang til to fuldstændige successive administrative prøvelser af et erstatningsspørgsmål, jfr. §§ 17 og 19. Begge prøvelser foreslås at skulle være omkostningsfrie for ekspropriaterne, jfr. § 29.

En i henhold til forordning af 5. marts 1845 nedsat besigtigelses- og ekspropriationskommission beskæftiger sig både med projektet og erstatningsspørgsmålene. At den første behandling af erstatningsspørgsmålene, som anført, i givet fald skal afsluttes ved afsigelse af en kendelse, ses ikke til hinder for fortsat at lade de i lovforslagets §§ 5 og 6 omhandlede ekspropriationskommissioner behandle både projektet og erstatningsspørgsmålene (som første instans), hvilket foreslås, jfr. §§ 5 og 17. En fællesbehandling af projektet og de med dets gennemførelse forbundne erstatningsspørgsmål har væsentlige praktiske fordele, idet projektets udformning influerer på de erstatningsspørgsmål, der opstår. Det kan f. eks. være mere hensigtsmæssigt at lade udføre visse særlige foranstaltninger til afhjælpning af de med projektets gennemførelse forbundne ulemper end blot at udbetale en erstatning, som i hvert fald ikke sikrer en varig bedring af forholdene. Som praktisk eksempel herpå kan nævnes udførelse af de nu almindeligt forekommende kreaturundergange for én eller flere landbrugsejendomme ved vej- og jernbaneanlæg.

Når det foran er anført, at de af besigtigelses- og ekspropriationskommissionen afgivne forligstilbud, i mangel af accept, bortfalder som grundlag for spørgsmålenes videre behandling, gælder dette dog kun med den væsentlige modifikation, at de retlige forudsætninger, som kommissionen ved forligstil-

buddets afgivelse har bygget på, f. eks. om erstatningspligt for et bestemt forhold overhovedet foreligger, eller om der eksisterer en egentlig rettlighed, således at et indgreb medfører erstatningspligt, lægges uprøvet til grund af den kommission, taksationskommissionen, som i mangel af forlig fastsætter erstatningerne. En prøvelse af sådanne spørgsmål har hidtil alene kunnet ske ved domstolene. Taksationskommissionen har således alene til opgave at foretage en vurdering af de forhold, som besigtigelses- og ekspropriationskommissionen har anset for erstatningsberettigende. Dens afgørelser fremtræder således ikke som en formelig stillingtagen — stadfæstelse eller ændring — af besigtigelses- og ekspropriationskommissionens skøn. Ved den i lovforslaget foreslåede ændring i behandlingsformen for den første kommission, i lovforslaget benævnt ekspropriationskommissionen, vil taksationskommissionen komme til at virke som en egentlig efterprøvende instans, og lovforslaget foreslår, jfr. §§ 7 og 19, at taksationskommissionens kompetence i forhold til den bestående ordning skal udvides således, at kommissionen skal foretage en fuldstændig efterprøvelse af ekspropriationskommissionens afgørelse af et erstatningsspørgsmål, både med hensyn til de retlige betragtninger, som afgørelsen bygger på, og med hensyn til det faktiske vurderingsskøn. Denne ændring begrundes med, at den eksisterende ordning bygger på en uholdbar sondring mellem de retlige og faktiske momenter i et erstatningsspørgsmål. Selv om man tillægger muligheden for en efterfølgende domstolsprøvelse afgørende betydning, må det anses for væsentligt, at den administrative behandling bliver så grundig som mulig, og også af denne grund foreslås det at åbne mulighed for, at ethvert erstatningsspørgsmål kan gøres til genstand for to fuldstændige administrative prøvelser.

Til § 4.

Den administrative ledelse af ekspropriationer, der foretages efter reglerne i forordning af 5. marts 1845, varetages af to statstjenestemænd, kommissarierne ved statens ekspropriationer, se §§ 51 og 52 i lov af 7. juni 1958 om normering og klassificering af statstjenestemandstillinger og tidligere statstjenestemandsløve samt lov nr. 35 af 5. marts 1909 om kommissarier ved jernbanerne m. m. Om kommissariernes forhold og virksomhed før sidstnævnte lov kan henvises til bemærkninger til forslaget til samme (Rigsdagstidende 1908-09, tillæg A, sp. 1937 ff).

Bestemmelserne i §§ 51 og 52 i den almindelige normeringslov forudsættes opretholdt, og lovfors-

slaget forudsætter således stillingernes eksistens. Der er ikke i normeringsloven givet nogen forskrift om, at kommissarierne skal have en særlig uddannelse, men de har i en meget lang årrække haft juridisk uddannelse, hvilket har været naturligt begrundet i de arbejdsopgaver, der er tillagt kommissarierne som ledere af kommissionsforhandlingerne og udførelse af det uden for disse med ekspropriationernes gennemførelse forbundne administrative arbejde. Under kommissionsforhandlingerne skal der direkte og indirekte tages stilling til en række retlige spørgsmål, herunder spørgsmål om hvilke rettligheder der berøres af ekspropriationerne, hvor langt erstatningspligten går, og hvem der kan få del i fastsatte erstatninger. At juridisk sagkundskab er repræsenteret i kommissionerne er derfor nødvendig, og af forhandlingsmæssige grunde bør denne sagkundskab forefindes i ledelsen. Uden for kommissionernes møder skal kommissarierne bringe den af ekspropriationerne foranledigede ejendomsovergang i orden og sørge for erstatningsbetalingen, jfr. lovforslagets § 23. Af disse grunde foreslås det at lovfæste et krav om, at kommissarierne skal være jurister.

I øvrigt forudsætter forslaget § 4 i det hele den nuværende tilstand opretholdt, hvilket betyder, at der eksisterer en selvstændig statsinstitution, der forestår ekspropriationernes gennemførelse og kan tage sig af alle de spørgsmål, der opstår under et stort ekspropriationsanlægs gennemførelse. Grundejere og andre rettlighedshavere kan derfor henvende sig til denne institution, såfremt de mener, at ekspropriationsgrundlaget ikke respekteres af anlægsmyndigheden, eller at forudsætningerne for den fastsatte erstatning er væsentligt ændret.

Forretningerne mellem kommissarierne er for tiden fordelt således, at én varetager forretningerne på øerne og én forretningerne i Jylland. Da forholdene kan ændres, således at forretningerne mellem dem bør fordeles på en anden måde, foreslås det, at denne fordeling i det hele afgøres af ministeren.

Til § 5.

De arbejdsopgaver, som de i § 5 omhandlede ekspropriationskommissioner skal bestride, er omtalt ovenfor i bemærkningerne til afsnit III, hvor det også er anført, at disse kommissioner har deres forbillende i de i henhold til forordning af 5. marts 1845 nedsatte besigtigelses- og ekspropriationskommissioner. Disse sidstnævnte kommissioners kompetenceområde har dels været sagligt, dels geografisk begrænset. Ved anlæg af jernbanestrækninger har det fra forordningens gennemførelse været praksis at nedsætte en kommission for det enkelte anlæg. Kommissioner med enkeltstående opgaver nedsæt-

tes ligeledes, når en bestemt lov giver ekspropriationsadgang til bestemte anlæg, f. eks. en motorvej eller en havn. I årenes løb har der endvidere udviklet sig en praksis for, at der i henhold til love med ekspropriationshjemmel til anlæg af en bestemt art ned sættes kommissioner til behandling af alle ekspropriationssager, der rejses i henhold til en given lovbestemmelse, dog geografisk begrænset således, at der er en kommission for øerne og en kommission for Jylland. Som eksempler kan nævnes kommissioner for militære anlæg, dige- og kystsikringsanlæg for statens regning, stærkstrømsanlæg, lufthavnsanlæg og anlæg i henhold til vejbestyrelseslovens § 31.

Da ekspropriationskommissionernes arbejdsopgaver varierer fra tilfælde til tilfælde i art, sted og omfang, er den nuværende ordning praktisk.

Bindes ekspropriationskommissionernes virksomhedsområde ved en lovbestemmelse til et bestemt geografisk område, vil det kunne ske, at flere kommissioner skal beskæftige sig med samme anlæg, f. eks. et jernbaneanlæg eller en pipe-line. Dette kan ikke anses for praktisk. Lovforslaget binder derfor ikke ekspropriationskommissionernes virkeområde, men overlader det til ministeren at bestemme kommissionernes antal og kompetenceområde. Dette forudsættes som under den nugældende retstilstand at kunne afgrænses såvel geografisk som sagligt.

Til § 6.

Reglerne i *stk. 1 og 2* omhandler kommissionernes sammensætning og svarer med en enkelt ændring, hvorom nærmere nedenfor, til jernbaneforordningens regler om sammensætning af besigtigelses- og ekspropriationskommissionerne.

Formand er efter lovforslaget vedkommende kommissarius, jfr. bemærkningerne til § 4. To medlemmer foreslås udnævnt af ministeren for offentlige arbejder. De deltager i behandlingen af alle sager, der forelægges vedkommende kommission, og bidrager herved sammen med kommissarius til at sikre ensartethed i bedømmelsen af ligeartede spørgsmål. De af ministeren udpegede personer er ifølge nugældende praksis ofte medlemmer af flere kommissioner og er normalt tilknyttet dette arbejde gennem en længere årrække, hvorved de erhverver sig en betydelig erfaring på dette specielle område. Ligesom kommissarius har de mulighed for at sikre, at der følges ensartet praksis, og at også almindelige synspunkter kommer til deres ret. Den bestående praksis om udpegning af disse medlemmer forudsættes i det hele opretholdt.

Endvidere udpeger ifølge jernbaneforordningens regler vedkommende amtsråd to kommissionsmed-

lemmer. Disse medlemmer deltager kun i de sager eller den del af en sag, som falder inden for vedkommende amtsrådsreds og de i dennes område liggende købstæder. Deres virksomhed er således stedligt begrænset. Dog gælder det i henhold til lov af 23. december 1861, at en kommission, der virker inden for Københavns kommunes område, tiltrædes af to af (nu) Københavns byret udpegede medlemmer i stedet for de to amtsvalgte medlemmer. Endelig deltager der i kommissionens forhandlinger to repræsentanter for vedkommende by- eller sogneråd, men disse „delegerede“, som de benævnes, har ikke stemmeret.

Efter de erfaringer, der er gjort under den bestående retstilstand, må det anses for værdifuldt for kommissionernes arbejde, at den ved siden af det mere faste element, repræsenteret ved kommissarius og de af ministeren udpegede medlemmer, også sikres et mere lokalpræget element. Særligt betydningsfuldt er dette ved bedømmelsen af projekterne, når disse berører lokale interesser, og det synes rimeligt, at et lokalorienteret element får direkte indflydelse på udformningen af projektet. Også ved erstatningsfastsættelsen vil det være af værdi, at der deltager kommunale repræsentanter, som kan bidrage til, at der under kommissionens behandling bliver lagt tilstrækkelig vægt på de lokale forhold. Endvidere er den kommunale repræsentation egnet til at underbygge ekspropriationernes tillid til, at deres interesse varetages i kommissionen, og til rigtigheden af de afgørelser, der træffes. At et folkevalgt organ har indflydelse på kommissionernes sammensætning må derfor anses for særdeles betydningsfuldt. Den udvikling, der er foregået siden jernbaneforordningen, har givet anledning til at overveje, om fordelingen af udpegningsretten mellem amts-, by- og sogneråd bør opretholdes. I så henseende må det forekomme mindre naturligt, at vedkommende amtsråd udpeger kommissionsmedlemmer til behandling af sager, der falder inden for købstædernes område. Lovforslaget går derfor ud på, at vedkommende kommunalbestyrelse udpeger de to sidste kommissionsmedlemmer ved ekspropriationer i købstæder, i København og på Frederiksberg. Uden for disse områder må det derimod anses for hensigtsmæssigt at opretholde den nuværende ordning, som har fungeret godt i praksis. Hvis vedkommende sogneråd kunne udpege medlemmer med stemmeret, kunne det befrygtes, at lokale interesser fik for stor vægt ved afgørelser, der har væsentlig betydning for større områder. Det må derfor være tilstrækkeligt, at de sognedelegerede har fuld adgang til at gøre deres synspunkter gældende, selv om de

ikke har stemmeret på samme måde som kommissionens medlemmer.

Såvel for jernbaneforordningens besigtigelses- og ekspropriationskommission som taksationskommission gælder det ifølge praksis, at medlemmer har ret til at få en fra flertallet dissenterende opfattelse tilført protokollen. For så vidt angår de sogneledede i besigtigelses- og ekspropriationskommissionen, er der i § 1 i lov nr. 6 af 10. januar 1928 udtrykkeligt sikret dem ret „til at erholde deres afvigende mening om de af kommissionen behandlede forhold tilført kommissionens forhandlingsprotokol.“ (Se i øvrigt om spørgsmålet for så vidt angår taksationskommissionen: Fr. V. Petersen: Om jernbane- og sporvejskoncessioner efter dansk ret side 231-32). Udskrifter af protokollerne trykkes og er offentligt tilgængelige. Parterne har således adgang til at gøre sig bekendt med de afgivne dissenser. En tilsvarende praksis følges ligeledes i vejbestyrelseslovens overtaksationskommissioner, der tilsender parterne og direkte interesserede protokoludskrifter. Under hensyn til den således gældende faste praksis i disse kommissioner om dette spørgsmål har kommissionen anset det for unødvendigt at foreslå særlige lovregler herom. Den bestående praksis sikrer, at medlemmer og delegerede får afvigende opfattelser tilført protokollen, og at parterne får adgang til at blive bekendt med afgivne dissenser. Denne praksis bør altså opretholdes. I overensstemmelse hermed er det anset for unødvendigt at gentage den fornævnte for de kommunedelegerede gældende særlige regel i § 1 i lov nr. 6 af 10. januar 1928.

Der er ikke i øjeblikket lovfæstede regler om, hvornår en besigtigelses- og ekspropriationskommission er beslutningsdygtig, men det er fast antaget i praksis, at den ikke behøver at være fuldtalig. I *stk. 3* foreslås det lovfæstet, at det er nødvendigt og tilstrækkeligt for at kommissionen er beslutningsdygtig, at formanden og 2 andre medlemmer er til stede. I overensstemmelse med almindelige afstemningsregler foreslås det, at formandens stemme er afgørende, ifald der kun er 4 medlemmer til stede, og stemmerne står lige.

Man har overvejet, om der burde gives regler om en aldersgrænse for kommissionens medlemmer eller om en på åremål begrænset funktionstid for disse. Under hensyn til at det netop i dette arbejde er værdifuldt at råde over personer med en lang erfaring og tilstrækkelig tid til at ofre sig for opgaven, foreslås sådanne regler ikke lovfæstet. Det overlades derfor til den beskikkende myndighed at give enten generelle regler herom eller at gøre vedkommende beskikkelse tidsbegrænset.

Det bemærkes, at der ikke er foreslået forskellige regler for ekspropriationskommissionens behandling af projektets prøvelse og erstatningens fastsættelse, jfr. dog bestemmelsen i lovforslagets § 10, stk. 2.

Til § 7.

Ved ekspropriationer efter reglerne i forordning af 5. marts 1845 nedsættes der taksationskommissioner i samme omfang som besigtigelses- og ekspropriationskommissioner, det vil sige, at der er lige mange af disse to forskellige arter kommissioner. Denne ordning findes det ikke nødvendigt at opretholde, da man ikke behøver at begrænse taksationskommissionernes virksomhed til et bestemt anlæg, således som det ofte er naturligt for ekspropriationskommissionernes vedkommende. Endvidere motiverer arbejdsmængden ikke så mange forskellige taksationskommissioner. På dette punkt forudsætter lovforslaget derfor, at der sker en væsentlig forenkling. Man har dog ikke ment at burde fastsætte antallet af sådanne kommissioner i loven, men det overlades ifølge lovforslaget til administrativ praksis at fastlægge antallet af taksationskommissioner. Ved at begrænse antallet af taksationskommissioner kan der opnås større ensartethed i bedømmelsen af erstatningsspørgsmål, og da taksationskommissionerne virker som appelinstant, vil det blive arbejdsmæssigt overkommeligt, selv om antallet af taksationskommissioner begrænses betydeligt.

Reglerne om en taksationskommissions sammensætning findes i *stk. 2*. Jernbaneforordningens taksationskommissioner har som formand en landinspektør, benævnt den ledende landinspektør, og han medvirker på alle stadier i en ekspropriationssag og har derfor indgående kendskab til alle sagens faktiske momenter, f. eks. projektets udformning og placering i marken samt ejendomsforholdene. Han beskikkes af ministeren for offentlige arbejder. Som taksatorer udnævner ministeriet 2 medlemmer og vedkommende amts- eller byråd 2 medlemmer. Landinspektøren har ikke stemmeret, og kan taksationskommissionen ikke nå en flertalsbeslutning, tilkaldes en opmand.

Under hensyn til den i forhold til en ekspropriationskommission snævrere arbejdsopgave, som er tillagt en taksationskommission, bestemmer lovforslaget medlemsantallet til 3, nemlig en jurist som formand og 2 andre personer. Taksationskommissionen har ingen opgaver med hensyn til projektprøvelsen, hvor det lokale element særligt er af betydning. De lokale forhold, der kan fremføres som værende af betydning for en erstatningsfastsættelse, må det være parternes opgave at fremføre for den efterprøvende instans. Eksempler på en i

forhold til førsteinstansen mindre ankeinstans findes i lovbekendtgørelse nr. 104 af 3. april 1957 om grundforbedring § 15 og lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger §§ 4 og 18.

Den ledende landinspektørs stilling bliver efter forslaget en anden end efter den nugældende ordning. Heri ligger ikke nogen kritik af det arbejde, som udføres af de ledende landinspektører, idet man tværtimod anser det for værdifuldt, at denne sagkundskab ligesom hidtil er knyttet til kommissionerne. Man har imidlertid villet ændre den nuværende ordning, hvorefter formanden for kommissionen ikke har stemmeret, således at den formelle ledelse af forhandlingerne varetages af en jurist, der har stemmeret. Kravet om, at en jurist skal være formand, er begrundet i den ændrede virksomhed, som lovforslaget giver en taksationskommission, nemlig at fungere som et egentligt efterprøvende organ af spørgsmål af ofte udpræget juridisk art, og i øvrigt er dette stemmende med, hvad der er tilfældet i en række andre kommissioner med tilsvarende opgaver. Det følger af det anførte, at formanden må tillægges stemmeret, og herved overflødiggøres den bestående opmandsordning. Formandskabet i en taksationskommission forudsættes udført på honorarbasis.

De to vurderingskyndige medlemmer foreslås udvalgt på den måde, at ministeren for offentlige arbejder udpeger et antal vurderingskyndige personer, blandt hvilke formanden for den enkelte sag udtager 2. Man kommer herved til at råde over et antal personer, der er fortrolige med dette særlige arbejde, og af hensyn til sagernes fremme er det praktisk, at man ikke bindes til at anvende 2 bestemte personer til forud bestemte arbejdsopgaver, ligesom man herved undgår en suppleantordning.

Da en taksationskommission efter forslaget kun består af 3 medlemmer, må den være fuldtallig for at være beslutningsdygtig.

Til § 8.

Som også reglerne i jernbaneforordningen forudsætter, er det nødvendigt at have en landinspektør tilknyttet ethvert ekspropriationsanlæg. Landinspektøren er en bistand for kommissionen og må derfor overvære kommissionsmøderne i deres helhed, også de interne forhandlinger. Han har herved en særstilling i forhold til andre teknisk sagkyndige, der i processuel henseende bliver placeret på samme måde som sagkyndige, der bistår ved retsafgørelser. Som anført i bemærkningerne til § 7, er taksationskommissionens formand ikke efter forslaget som ifølge jernbaneforordningens regler landinspektør,

og betegnelsen „ledende landinspektør“ har derfor ikke samme indhold som hidtil. Når betegnelsen foreslås bibeholdt, er det dels af historiske grunde, dels fordi det findes hensigtsmæssigt at have en særlig betegnelse for den landinspektør, der forestår og har det direkte ansvar for et ekspropriationsanlægs hele matrikulære berigtigelse, i modsætning til lokale, assisterende landinspektører, som i vid udstrækning anvendes ved opmålinger m. v.

I øjeblikket er der knyttet én ledende landinspektør til statens ekspropriationer. Lovforslaget åbner mulighed for administrativt at ændre dette forhold, såfremt arbejdsomængden nødvendiggør beskikkelse af flere.

Til § 9.

Om fornødent bør kommissionerne, eventuelt efter henstilling fra en part, kunne tilkalde personer, der er sagkyndige på særlige områder, f. eks. skovbrug, fiskeri og særlige erhvervsvirksomheder. Om en sagkyndig i henhold til bestemmelsen i § 9 skal tilkaldes, er undergivet kommissionens afgørelse. Det står imidlertid en part frit for for egen regning at indhente sagkyndige erklæringer til dokumentation af sine påstande og anbringender. Sådanne udgifter vil kunne omfattes af reglen i lovforslagets § 29, 2. pkt.

Til § 10.

Forordningen af 5. marts 1845 indeholder ikke direkte bestemmelser om kommissionsmedlemmers *habilitet*, men forordningens § 10 indeholder en forudsætning om, at et medlem af en taksationskommission kan være inhabil, når taksationen „vil berøre hans egen private interesse“. For så vidt angår besigtigelses- og ekspropriationskommissionen, indeholder lov nr. 6 af 10. januar 1928 om tillæg til forordningen regler om, hvornår medlemmer og kommunedelegerede må anses for at være inhabile. Spørgsmålet er i øvrigt behandlet i Fr. V. Petersen: Om jernbane- og sporvejskoncessioner efter dansk ret pag. 184 og 221-227.

Da man ikke uden særlige lovregler kan fastslå nogenlunde præcist, hvornår der foreligger inhabilitet, må det anses for nødvendigt, at sådanne regler indsættes i loven. Ved udarbejdelsen af lovforslagets § 10 har man særligt haft reglerne i retsplejelovens §§ 60 og 62 og §§ 20-23 i lov nr. 213 af 31. marts 1949 om landvæsensretter for øje.

De i *stk. 1* angivne inhabilitetsgrunde svarer til, hvad tilsvarende regler i nævnte love fører til, og er i øvrigt af en sådan art, at de må antages at have gyldighed også uden for lovbestemte tilfælde. Reglerne findes i princippet at kunne anvendes på alle, der deltager i en kommissionsforretning. For så vidt angår de af en kommune valgte medlemmer

af eller delegerede til en ekspropriationskommission, er det imidlertid anset for nødvendigt at give en særlig regel i *stk. 2* om, hvorledes reglen i *stk. 1* vil være at forstå i relation til disse personers interesse i kommunens anliggender. Det fremgår nemlig af selve den omstændighed, at en kommune skal vælge repræsentanter til kommissionen, at disse repræsentanters opgave er at varetage kommunale interesser i videste forstand, f. eks. byplaninteresser. En henvisning til, at disse personer vil varetage kommunale interesser, bør derfor overhovedet ikke kunne medføre deres fratreden ved projektbehandlingen. I visse tilfælde vil en kommunes interesser i erstatningsspørgsmåls afgørelse imidlertid blive så direkte, at det virker stødende, om kommunens repræsentanter skal deltage i behandlingen af disse. Lovforslaget afgrænser disse tilfælde således, at fratreden kun skal ske, når kommunen enten ejer den ejendom, for hvis ekspropriation erstatning skal ydes, eller har en væsentlig interesse i denne ejendom. Hvornår dette sidste er tilfældet, må fastlægges i den fremtidige praksis. Har en kommune væsentlige aktie- eller andelsinteresser i den berørte ejendom, vil kommunens repræsentanter være inhabile. Også det forhold, at en kommune har en faktisk interesse i en bestemt virksomhed, f. eks. en på privat basis opretholdt social institution, hvis opgaver kommunen ellers måtte overtage, kan bevirke inhabilitet. Har kommunen brugsrettigheder eller andre middelbare rettigheder i en ejendom, for hvis ophævelse eller forringelse der eventuelt skal ydes selvstændig erstatning, anses kommunen også for at have en væsentlig interesse i ejendommen.

Det vil kunne forekomme, at en kommune bliver anlægsmyndighed ved ekspropriationer, der foretages efter reglerne i dette lovforslag, jfr. f. eks. vejbestyrelseslovens § 31 sammenholdt med lovforslagets § 32, *stk. 2*. Dette forhold bevirker efter forslaget ikke inhabilitet for de af samme kommune valgte kommissionsmedlemmer, hvorved i øvrigt bemærkes, at forholdet normalt vil være det, at kommunen får væsentlige tilskud, f. eks. vejfondstilskud, til et anlægsarbejde, hvortil ekspropriationer foreslås foretaget efter nærværende lovforslag.

Bestemmelsen i *stk. 2* omhandler kun kommunale repræsentanter i ekspropriationskommissionen, derimod ikke spørgsmålet om, hvorvidt en anden i en kommissionsforretning deltagende har en sådan tilknytning til berørte kommunale interesser, såvel med hensyn til projektbehandlingen som med hensyn til erstatningsproblemer, at han bør fratrede. I så henseende vil alene reglerne i forslaget *stk. 1* være afgørende.

Stk. 3 omhandler særligt *taksationskommissionen*. Det fremgår modsætningsvis af bestemmelsen, at landinspektøren forudsættes at deltage i begge kommissionsforretninger, hvilket er en nødvendig følge af den opgave, som landinspektøren skal løse.

Ud over bestemmelserne i *stk. 4* og *stk. 5* er det ikke anset for nødvendigt at give detailbestemmelser om inhabilitetsindsigelsers fremsættelse, behandling, følgerne af, at inhabilitet statueres eller ikke statueres, samt for afgørelsernes efterprøvelse. Spørgsmål om, hvorvidt inhabilitet foreligger, må afgøres af vedkommende kommission. Når en afgørelse er truffet, kan forhandlingerne fortsætte, uanset hvad afgørelsen går ud på, dog at bestemmelsen i § 6, *stk. 3*, 1. pkt., naturligvis må overholdes. Vil en part påberåbe sig, at afgørelsen er forkert, kan efterprøvelse alene ske for domstolene. Det står en part frit for at indbringe spørgsmålet for domstolene særskilt, eller at fremføre spørgsmålet samtidigt med en eventuel indbringelse af erstatningsspørgsmålet, hvilket først kan ske, efter at dette har været påkendt af taksationskommissionen. En indbringelse for domstolene af et inhabilitetsspørgsmål har ikke opsættende virkning for ekspropriationssagens gang. Vedrører spørgsmålet en deltager i en ekspropriationskommissions møder, har en indbringelse af sagen for domstolene ikke suspensiv virkning i forhold til den i § 19, *stk. 1*, fastsatte frist for indbringelse af et erstatningsspørgsmål til efterprøvelse for en taksationskommission. Denne kan ikke tage stilling til ekspropriationskommissionens afgørelse om, hvorvidt reglerne i § 10 er overholdt. Såfremt en domstol kommer til et andet resultat end vedkommende kommission, beror det på domstolens afgørelse, hvilke konsekvenser dette måtte få for sagen, f. eks. om fornyet kommissionsbehandling må finde sted.

Særlige suppleantregler er ikke fastsat. Det følger af bestemmelsen i § 6, *stk. 3*, at to medlemmer i en ekspropriationskommission kan være fraværende, uden at kommissionen mister sin beslutningsdygtighed, og hvad angår taksationskommissionerne gør selve disses sammensætningsmåde, jfr. § 7, *stk. 2*, suppleantregler overflødige. Det vil imidlertid stå vedkommende udpegende myndighed frit for i påkommende tilfælde at udpege en stedfortræder for et medlem, som den pågældende myndighed har udpeget, og som af tilfældige grunde er forhindret i at deltage. Dette kan særligt være praktisk, hvis den fraværende besidder en særlig sagkundskab, som man i den foreliggende situation ønsker repræsenteret.

Til § 11.

Hovedlinjen i lovforslagets afsnit IV er i overens-

stemmelse med den nu efter jernbaneforordningen fulgte fremgangsmåde.

Kommissarierne har i tjenstlig henseende været henlagt under det ministerium, hvorunder jernbansager til enhver tid har henhørt, først indenrigsministeriet, senere ministeriet for offentlige arbejder, hvilket skyldes kommissariernes oprindelige arbejdsområde. Lov nr. 35 af 5. marts 1909 om kommissarier ved jernbanerne m. m. bestemte endvidere, at det alene var ministeren for offentlige arbejder, som kunne pålægge kommissarierne „beslægtede forretninger“. Når andre ministerier ønskede kommissariernes medvirken, måtte henvendelse derfor ske til ministeriet for offentlige arbejder. Der er herved i årenes løb sket en koncentration af de opgaver, som påhviler centraladministrationen i ekspropriationssager, i et bestemt kontor i ministeriet for offentlige arbejder. Disse opgaver består særligt i nedsættelse af de fornødne kommissioner, udpegning af ledende landinspektør, fastsættelse af generelle administrative regler m. v., ligesom ansvaret med hensyn til grundlovens krav om tilstedeværelse af lovhjemmel og almenvellets behov påhviler dette ministerium. Heraf følger dog ikke, at ministeriet har haft samme beføjelser i forhold til de anlæg, som grene af dette ministerium har stået som anlægsmyndigheder for, og de anlæg, som rekvireredes af andre ministerier. Anlæg, henhørende under ministeriet for offentlige arbejders ressort, er normalt i første omgang blevet forelagt besigtigelses- og ekspropriationskommissionen alene til besigtigelse, således at ekspropriationsbemyndigelse først efter afholdt besigtigelse og efterfølgende ministeriel approbation er blevet givet. Når andre ministerier er rekvirenter, gives ekspropriationsbemyndigelse som regel straks, og disse anlæg har da også efter deres karakter i mange tilfælde kunnet gøres til genstand for behandling under en fælles besigtigelses- og ekspropriationsforretning. Imidlertid er der intet til hinder for, at der også i disse sager afholdes særlig besigtigelsesforretning, såfremt dette er begrundet.

Lovforslagets § 11 bestemmer i overensstemmelse med den gældende ordning, at alle sager fortsat forelægges kommissionerne gennem ministeriet for offentlige arbejder. Dette er for det første nødvendigt af praktiske hensyn. Ministeriet skal nedsætte de til sagernes behandling nødvendige kommissioner (lovforslagets §§ 5 og 7) og fordele forretningerne mellem kommissarierne (§ 4). Dernæst opnås der ved denne ordning, der i praksis har virket tilfredsstillende, ensartethed i behandling og bedømmelse af statens ekspropriationssager. Ministeriet for offentlige arbejder må i overensstemmelse hermed i

forståelse med vedkommende fagministerium påse, at ekspropriationssager, der fremkommer fra forskellige ministerier behandles efter ensartede retningslinjer. Der påhviler med andre ord nævnte ministerium en koordinationspligt.

Før en sag forelægges en ekspropriationskommission til besigtigelse, må ministeriet for offentlige arbejder særligt foretage en prøvelse af, om fornøden lovhjemmel til gennemførelse af de planlagte ekspropriationer foreligger. Efter afholdt besigtigelse og før ekspropriationsbemyndigelse (i henhold til lovforslagets § 14) gives, vil det bl. a. være nævnte ministeriums opgave at tage initiativ til løsning af de eventuelle konfliktssituationer, der kan være opstået ved, at ekspropriationsanlæggets gennemførelse eller måden, hvorpå det ønskes udformet, kræver indgreb i andre væsentlige samfundsinteresser. Er situationen den, at ekspropriationskommissionen har vedtaget et projekt efter de af anlægsmyndigheden foreslåede hovedlinjer, vil den myndighed, der repræsenterer den væsentlige samfundsinteresse, der har måttet vige, kunne rette henvendelse til ministeriet for offentlige arbejder med henstilling om, at ekspropriationsbemyndigelse ikke gives til gennemførelse af ekspropriationsanlægget efter det vedtagne projekt. Der må i så fald tages initiativ til en forhandling mellem de berørte myndigheder, og i givet fald må konflikten bringes frem til endelig afgørelse i et ministermøde. Resultatet heraf kan eventuelt være udarbejdelse af et helt ændret projekt, som da må forelægges ekspropriationskommissionen til fornyet besigtigelse. Er omvendt projektet blevet vedtaget af kommissionen i en i forhold til den af anlægsmyndigheden angivne væsentlig ændret skikkelse, vil det afhænge af anlægsmyndigheden, om ekspropriation skal finde sted på dette grundlag, eller om et helt tredje projekt skal søges gennemført. Det er imidlertid en følge af den selvstændige stilling, som man finder det væsentligt at give ekspropriationskommissionerne i forhold til statsforvaltningen i øvrigt, at man ikke kan tvinge en ekspropriationskommission til at foretage ekspropriation efter et projekt, som man ikke har kunnet bevæge kommissionen til at vedtage.

Til § 12.

Helhedsbedømmelsen af et foreliggende projekt foretages efter gældende praksis under en såkaldt *besigtigelse*. Reglerne for denne indeholdes i §§ 12 og 13. Den sondring, som lovforslaget gør mellem besigtigelsen og ekspropriationen, er ikke til hinder for, at begge opgaver behandles og løses under samme forretning.

Som hidtil skal der efter lovforslaget ske en

F. t. l. om fremgangsmåden ved ekspropriation vedr. fast ejendom.

offentlig bekendtgørelse om besigtigelsesforretningen, men det bemærkes, at der for så vidt ikke er knyttet nogen retsvirkning til denne. Den er alene af faktisk oplysende karakter af hensyn til den, som måtte have synspunkter af fremsætte, som ønskes taget i betragtning ved kommissionens vurdering af sagen, jfr. § 13, stk. 2.

Af forskelligheder mellem de gældende regler og lovforslagets skal fremhæves, at *oversigtsplaner* for det påtænkte anlæg efter forslaget skal fremlægges til offentligt eftersyn før besigtigelsesforretningen, hvorved der gives eventuelt interesserede bedre mulighed for at orientere sig om sagen på en sådan måde, at de pågældende interesser kan påpeges, og deres betydning klargøres under den kommende besigtigelsesforretning, således at disse hensyn kan tages i betragtning ved kommissionens bedømmelse af det forelagte projekt.

Af samme grund foreslås det i *stk. 3*, at der skal ske en individuel orientering om den forestående besigtigelse af de personer, der forventelig vil blive inddraget under sagen. Under hensyn til det foreløbige stadium af sagen, der er tale om, vil det ikke være muligt at foreskrive, at alle de personer, der senere vil blive inddraget som ekspropriater, skal modtage meddelelse om den forudgående besigtigelse. Gyldigheden af en ekspropriation, der senere rekvireres på grundlag af en foretagen besigtigelse, kan derfor ikke anfægtes, selv om en ekspropriat ikke har fået individuel underretning om den forudgående besigtigelse. Imidlertid vil et betydeligt antal af de ejere og brugere, som bliver berørt af de senere ekspropriationer, kunne udpeges på grundlag af det foreløbige projekt, og når reglen om kommissariernes pligt til at foranledige udsendt individuelle indkaldelser, i det omfang, det er praktisk muligt, suppleres med en bestemmelse om fremlæggelse af planerne, opnås det, at alle — også de, der ikke indkaldes individuelt — får mulighed for at varetage deres interesser allerede på sagens tidligste stadier. Som bestemt i § 13, stk. 2, har de adgang til at fremkomme med bemærkninger til projektet. Det må imidlertid være de pågældendes egen sag, om de vil give møde under besigtigelsesforretningen, uanset at det endelige projekt eventuelt ikke kommer til at berøre dem.

Til § 13.

Paragraffen giver en almindelig beskrivelse af hensigten med besigtigelsesforretningen, og er i det væsentlige i overensstemmelse med den nugældende ordning. Den angiver ingen begrænsning i kommissionens anordningsmyndighed i forhold til anlægsmyndigheden, som i det hele må efterkomme de vilkår og betingelser for anlæggets udførelse, som

kommissionen måtte fastsætte. Paragraffens beskrivelse af de enkelte opgaver, der kan melde sig for kommissionen under besigtigelsesforretningen, er ikke tilsigtet at være udtømmende.

I *stk. 2* er det tilstræbt at give udtryk for, at repræsentanter for anlægget og repræsentanter for de interesser, som i givet fald må vige for anlægget, har samme adgang til at gøre sig gældende under besigtigelsesforretningen, og den ene part har derfor ikke større indflydelse på de afgørelser, der skal træffes, end den anden.

Betegnelsen „ekspropriat“ anvendes i lovforslagets bemærkninger om den, mod hvem et ekspropriationsindgreb rettes. Betegnelsen „ekspropriant“ anvendes om den, til fordel for hvem ekspropriationen sker.

Til § 14.

Kommissionens medlemmer afgør, efter at have hørt, hvad der fremføres, hvorvidt og i hvilken form projektet kan fremmes. Denne beslutning forudsættes ikke udformet i en egentlig kendelse.

Er der mod projektet rejst indsigelse, som er taget til følge af kommissionen, kan dennes beslutning ikke efterprøves eller underkendes af anden administrativ myndighed, og domstolene kan alene efterprøve den trufne beslutnings lovlighed. Da det af kommissionen vedtagne projekt således kan og i praksis meget ofte vil indeholde ændringer i forhold til det af anlægsmyndigheden forelagte forslag, må anlægsmyndigheden have adgang til at tage stilling til, om anlægget ønskes fremmet i den vedtagne form. Når sådan beslutning foreligger, kan der gives bemyndigelse til at iværksætte ekspropriationerne, men sådan bemyndigelse kan dog også ved mindre omfattende anlæg gives forud for besigtigelsen. Anlægsmyndigheden har imidlertid i så fald under den kombinerede besigtigelses- og ekspropriationsforretning adgang til at begære sagen udsat, såfremt der med hensyn til projektets udførelse træffes beslutninger, som gør det tvivlsomt, om anlægsmyndigheden vil have projektet gennemført i den af kommissionen vedtagne skikkelse.

Den ordning, at ministeren for offentlige arbejder skal give en bemyndigelse til ekspropriationernes iværksættelse på grundlag af et af kommissionen vedtaget projekt, betyder for så vidt en modifikation i reglen om, at kommissionens afgørelser om projektet ikke kan efterprøves. Hvis der under besigtigelsen er fremkommet indsigelser mod et projekt eller visse punkter i dette, og er disse indsigelser af væsentlig samfundsmæssig betydning, er der intet til hinder for, at de i spørgsmålet interesserede retter henvendelse til ministeren for offentlige arbejder med henstilling om, at ekspropriationsbemyn-

digelse ikke gives under hensyn til, at kommissionens afgørelse ikke i tilstrækkelig grad tilgodeser de hensyn, som vedkommende interessenter varetager. Ministerens eneste beføjelse i forholdet til kommissionen er ganske vist kun den at kunne undlade at give den ekspropriationsbemyndigelse, som er nødvendig for projektets gennemførelse. Men der åbnes herved mulighed for en fornyet drøftelse af det pågældende spørgsmål, i givet fald først efter sagens behandling i regeringen. Resultatet heraf kan være, at der udarbejdes et helt nyt projekt for det pågældende anlæg, som derefter må behandles forfra i kommissionen.

Denne ordning betyder imidlertid ikke, at der er adgang til nogen normal efterprøvelse af kommissionens beslutninger om projektet, men har som anført alene betydning, hvor væsentlige samfundshensyn står over for hinanden. Særligt bemærkes, at spørgsmål af betydning for den enkelte ejendom endeligt må finde deres løsning ved kommissionens afgørelse, jfr. herved bestemmelsen i jernbaneforordningens § 5, sidste stk.

Bestemmelsen i *stk. 2* er i det hele i overensstemmelse med nugældende praksis. Arealfortegnelsen angiver de ejendomme og den omtrentlige størrelse af de arealer, der berøres af anlægget, vedkommende ejere og brugere samt hovedpunkter i de indgreb, som i øvrigt sker vedrørende vedkommende ejendom, f. eks. servitutpålæg, ændring i adgangsforhold og nødvendige bygningsforandringer.

Til § 15.

Når arealfortegnelse og ekspropriationsplan foreligger, kan der afholdes en *ekspropriationsforretning*, hvor der træffes beslutning om selve det konkrete ekspropriationsindgrebs foretagelse og udformning over for den enkelte ejendom og om erstatningernes størrelse.

Stk. 2 og 3 indeholder bekendtgørelses- og indvarslingsregler. Til forskel fra de nugældende regler foreslås det, at ekspropriationsplanen skal fremlægges til offentligt eftersyn en uge før ekspropriationsforretningen, hvorved ekspropriaterne får mulighed for at orientere sig om den forestående ekspropriation forud for kommissionsmødet. Indvarsling af de enkelte ekspropriater skal ske direkte fra kommissariis kontor og ikke, som det for tiden er tilfældet, gennem kommunalbestyrelserne. Indvarslingen skal udtrykkeligt angive, hvor ekspropriationsplanen er fremlagt. Udeblivelse fra en ekspropriationsforretning, der er lovlig indvarslet, medfører, at vedkommende ekspropriat ikke kan gøre sin indflydelse gældende med hensyn til de vedtagelser, der træffes

under forretningen, herunder udarbejdelse af erstatningsforslaget.

Det er i overensstemmelse med nugældende praksis ved ekspropriationer efter reglerne i forordning af 5. marts 1845, at der i loven alene foreskrives individuel indvarsling med en bestemt frist af ejere og brugere, men at den offentlige bekendtgørelse retter sig til alle eventuelt interesserede rettighedshavere i ejendommen. På andre områder er der gennemført regler, der i videre udstrækning foreskriver individuel indvarsling, jfr. f. eks. bygge lov for staden København, lov nr. 148 af 29. marts 1939, § 42, stk. 4, jfr. § 39, stk. 4, (indehavere af tinglyste rettigheder, hvis bopæl kendes), landsbygge lov, lov nr. 246 af 10. juni 1960, § 55, stk. 1, (tilsvarende regel), byplanloven, love bekendtgørelse nr. 160 af 9. maj 1962, § 7, stk. 1, (grundejere og panthavere, hvis adkomst fremgår af tingbogen), naturfredningsloven, love bekendtgørelse nr. 194 af 16. juni 1961, § 10, stk. 2, (ejere og andre i ejendommen berettigede med bekendt bopæl). Se derimod lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje, § 25, stk. 1, (ejere og så vidt muligt brugere). Det er blevet fremhævet, at panthaveres ret kan komme til kort, hvis de ikke får adgang til at varetage deres interesser for en erstatningsfastsættende kommission, omend det erkendes, at de kun sjældent er interesseret i erstatningens størrelse, f. eks. hvis ejendommen er blevet kondemneret. Det anses for særligt betænkeligt, hvis ejere kan optræde med bindende virkning for servituthavere (se Poul Andersen i Juristen 1959, side 103 f).

Man lægger afgørende vægt på, at ejeren af den eksproprierede ejendom ikke ved sine forhandlinger for ekspropriationskommissionen bør kunne disponere med bindende virkning på andre rettighedsindehaveres vegne vedrørende deres erstatningskrav, og en sådan legitimation er da heller ikke hjemlet ved udkastet. Hvis panthavere og servitutterettigede har sådanne krav, der — rigtigt opgjort — ikke kan dækkes af den efter forhandlinger med ejeren fastsatte erstatning, kan de senere under ekspropriationssagen gøre sådanne yderligere krav gældende, jfr. herved § 19 om efterprøvelse ved taksationskommission, som efter § 19, stk. 1, sidste pkt., kan ske uanset de normale fristers udløb. På denne måde kan de nævnte sjældent forekommende tilfælde løses på en praktisk måde, hvorimod det ville være urimeligt at pålægge ekspropriationsmyndighederne det administrative besvær, som en almindelig regel om individuel indvarsling af rettighedsindehavere til ekspropriationsforretningen ville medføre. En sådan regel ville i øvrigt også kunne virke uheldigt for panthavere

og andre særligt berettigede, idet de herved kunne føle sig opfordret til at give møde, uanset at der ikke er nogen praktisk anledning hertil. Derimod er navnlig panthavere interesseret i, hvorledes erstatningen udbetales, og der er da også ved reglen i § 24 foreskrevet individuel indvarsling til regnskabsmødet af panthavere, hvis ret er tinglyst, såfremt adressen kan oplyses af tinglysningsdommeren.

Bestemmelsen i *stk. 4* sikrer grundejere og andre adgang til at fremkomme med bemærkninger om ekspropriationsindgrebet. Fastlæggelse af ekspropriationsindgrebets detaljerede udformning kræver en tilsvarende virksomhed som den, der udøves under besigtigelsesforretningen, men medens denne særligt retter sig på anlæggets hovedlinjer, vedrører ekspropriationsforretningen enkeltheder af mere individuel art for den enkelte ejendom. Forhandlingerne under ekspropriationsforretningen kan dog føre til ændringer i det vedtagne projekt.

Det er efter lovforslaget ligesom under den bestående ordning en betingelse for gennemførelse af et mageskifte, at de pågældende ejere giver deres tilslutning, jfr. herved i det hele betænkningens 5. afsnit.

Til § 16.

Ved afståelse af en del af en ejendom kan restejendommen blive så lille eller uhensigtsmæssig, at ejeren bør kunne kræve hele ejendommen overtaget af anlægsmyndigheden. På grund af de betydelige erstatninger, der må udredes i sådanne tilfælde for restejendommenes værdiforringelse, vil en sådan ret for ejerne ikke betyde nogen økonomisk byrde for ekspropriationsanlægget, der kan volde betænkelighed. En sådan ret tilsikres ejerne i *paragraffens stk. 1*. Regler af lignende art findes eksempelvis i vejbestyrelseslovens § 26, stk. 1, landsbyggeovens § 57, stk. 1, og lov nr. 145 af 17. maj 1961 om S- og tunnelbaner § 4, stk. 2. Jernbaneforordningens § 13, 3. pkt., bestemmer: „Men ere de fraskaarne Grundstykker saa smaa eller uheldigen formede, at de ved Taxationen erkjendes for ikke at kunne dyrkes som selvstændige Lodder, maae Entreprenuererne overtage saadanne Grundstykker . . .“ Reglen er udtryk for samme princip som lovforslagets regel i *stk. 1*, men er noget snævrere formuleret. Reglen har imidlertid i praksis fået en ligeså vid anvendelse som lovforslagets.

Reglen i *stk. 2* er at betragte som et naturligt modstykke til den ret, som en ekspropriat opnår ved reglen i *stk. 1*. Regler, der er udtryk for samme princip, findes eksempelvis i vejbestyrelseslovens § 23, stk. 3, landsbyggeovens § 57, stk. 2, og lov nr. 145 af 17. maj 1961 om S- og tunnelbaner § 4, stk. 3. Højesteret har i dom af 23. maj 1939, Uge-

skrift for Retsvæsen 1939, s. 735, godkendt, at et ved et vej- og broanlæg afskåret areal blev eksproprieret mod ejerens protest. Om dommen se: Rump: Fra den danske højesterets praksis i 1939, Tidsskrift for rettsvitenskap 1940, s. 453, O. K. Magnussen: Naboretlige studier s. 168, note 118, og Ross: Dansk Statsforfatningsret II, s. 571.

Paragraffens sidste stk. bestemmer, at tilsvarende regler med fornødne lempelser finder anvendelse på afskårne dele af en fast ejendom og ved ekspropriationsindgreb, som ikke går ud på en afståelse af ejendom, men hvorved der f. eks. sikres en midlertidig brug eller pålægges en rådighedsindskrænkning. De i jernbaneforordningens § 13, 3. pkt., vejbestyrelseslovens § 23, stk. 3, og landsbyggeovens § 58, stk. 2, omhandlede særlige situationer vil således omfattes af *stk. 3*. Eksproprieres en del af en bygning, kan reglerne i § 16 anvendes analogt i henseende til overtagelse af resten af bygningen, men ikke resten af ejendommens areal.

Reglernes nøje samhörighed med erstatningsudmålingen medfører, at disse spørgsmål må behandles i forbindelse med erstatningsfastsættelsen og afgøres af de erstatningsfastsættende myndigheder. Ekspropriationskommissionens skøn kan omgøres af taksationskommissionen. Domstolene kan efterprøve sidstnævnte kommissions afgørelse.

Til § 17.

Paragraffen omhandler *erstatningsfastsættelsen*.

Ligesom tilfældet er efter jernbaneforordningens regler, forudsættes det, at ekspropriationskommissionen har pligt til af egen drift at tilvejebringe alle for erstatningsudmålingen relevante oplysninger, og at omvendt parterne ikke har pligt til at fremsætte eksakte talmæssige krav eller tilbud. Selv om sådanne ikke foreligger, må kommissionen efter en bedømmelse af sagen fremkomme med et erstatningsforslag, idet det er kommissionens opgave som sagkyndig at vurdere betydningen af de indgreb, som foretages.

Selv om den nu udøvede officialvirksomhed således foreslås bibeholdt, understreger paragraffen *parternes* adgang til at fremføre deres synspunkter. For at give parterne den bedst mulige baggrund for hævdelser af deres interesser foreskrives det, at hver enkelt fremmødt ekspropriat skal have påvist ekspropriationsindgrebets udstrækning og karakter samt have oplysning om det for kommissionen om sagen foreliggende materiale, idet det som anført er kommissionens opgave at tilvejebringe alle for sagen relevante oplysninger. Det bemærkes, at statens anlægsmyndigheder efter den nuværende ordning som altovervejende hovedregel ikke har

beskæftiget sig med erstatningsfastsættelserne, men taget kommissionernes afgørelse til efterretning. Den stærkere understregning af partsprincippet, som det foreliggende lovforslag giver udtryk for, medfører naturligvis, at også anlægsmyndighederne må have adgang til at ytre sig om erstatningsfastsættelsen.

Hvis kommissionens forslag accepteres af parterne, er sagen dermed afgjort, men forslaget kan naturligvis under forhandlinger med parterne ændres.

Selv om en af parterne ikke mener at kunne acceptere et forslag straks, har man fundet det hensigtsmæssigt at åbne mulighed for en forligsmæssig afgørelse ved indrømmelse af en betænkningstid på 14 dage fra forslaget skriftlige afgivelse.

Opnås forlig ikke, foreslås det, at der skal afsiges en *begrundet kendelse*. Dette adskiller sig som anført i bemærkningerne til afsnit III fra de nuværende regler. Kendelsen skal efter forslaget indeholde en begrundelse og angive kommissionens stillingtagen til særlige af parterne fremførte omstændigheder. Endvidere skal erstatningen efter forslaget opdeles i visse hovedposter. Kravet om en begrundelse og en specifikation er nøje sammenhørende. En tilfredsstillende specifikation vil i mange tilfælde i sig selv indeholde en begrundelse for resultatet, og ledsagende bemærkninger kan i sådanne tilfælde overflødiggøres. Det er naturligvis ikke meningen, at den enkelte kendelse skal opregne alle de almindelige omstændigheder, som er afgørende for en vurderingsansættelse. Forslaget tilsigter imidlertid at opnå, at kendelsen, når anledning dertil i parternes forudgående bemærkninger eller i sagens særegne omstændigheder naturligt gives, angiver de synspunkter, som kommissionen har anlagt ved sagens afgørelse, f. eks. om et areal er vurderet som landbrugsjord eller som byggegrund, eller om et areals værdi er påvirket af private eller offentlige begrænsninger i adgangen til at udnytte det. Det kan endvidere hyppigt være nødvendigt for at opfylde kravet om en tilfredsstillende begrundelse, at der sker en specifikation af arealerne med henblik på en forskellig værdiansættelse, f. eks. bedre og ringere jorder, agerjord og engarealer, for- og bagareal. Sidstnævnte eksempel illustreres ved højesteretsdom af 25. april 1947, Ugeskrift for Retsvæsen 1947 s. 721, samt en kommentar til dommen smst. afdeling B, s. 265 ff., særligt s. 268.

I mange tilfælde er selve vurderingsgrundlaget selvfølgelig og giver derfor ikke anledning til bemærkninger; men i stk. 4 bestemmes det, at det afståedes værdi — eller, hvis ekspropriationen går ud på at fastsætte rådighedsindskrænkninger, den forringelse, disse medfører — altid skal fastsættes

som en særlig post. Det tab, som herudover kan kræves erstattet, skal som følge heraf også specielt angives. Der åbnes ved denne formulering adgang for, at der i det konkrete tilfælde ydes erstatning, der beregnes som genanskaffelsværdi eller brugsværdi, såfremt forholdene tilsiger det. Medens det i alle tilfælde vil være muligt at angive, at sådant tab udover det afståedes værdi skal erstattes, og hvilke hovedbestanddele det består i, vil det ikke altid kunne lade sig gøre at specificere, hvorledes det nærmere er beregnet, allerede fordi kommissionens medlemmer kan tillægge enkelthederne i erstatningsvurderingen forskellig vægt, selv om de kommer til det samme endelige resultat. Såfremt det er muligt, bør det dog oplyses, hvorledes erstatningen nærmere er beregnet, eller i hvert fald hvad der særlig er lagt vægt på; dette gælder som foran anført navnlig, hvis parterne under sagens behandling har tilkendegivet, at de mener, at visse særligt angivne tab har betydning for erstatningsberegningen.

Det anførte er en præcisering og uddybning af principperne i jernbaneforordningens §§ 11 og 12 og stemmer med, hvad der er udtalt af ministeriet for offentlige arbejder og folketingets ombudsmand. I et tilfælde, hvor protokollatet fra en taksationsforretning ikke indeholdt en særlig værdiansættelse for areal, udtalte ministeriet for offentlige arbejder (i skrivelse af 13. marts 1942), at man anså det for rettest „at erstatningerne i overensstemmelse med § 12 i forordning af 5. marts 1845 angives således, at det af erstatningsfastsættelsen fremgår, hvilken erstatning der i medfør af forordningens § 11 ydes for afståelse af areal, og det beløb, der i henhold til forordningens § 12 gives som erstatning for ulemper“. En efterfølgende specifikation blev foretaget. Folketingets ombudsmand foranledigede i skrivelse af 31. marts 1957 en lignende efterfølgende specifikation foretaget, idet forordningen i denne henseende ikke gjorde nogen forskel mellem den situation, hvor det nøjagtige areal ikke kunne opgøres på erstatningsfastsættelsestidspunktet, og det tilfælde, hvor arealet allerede straks kunne afsættes i marken. Afstås en ejendom i sin helhed, må ejendommens værdi i handel og vandel ansættes under ét. Omfatter en delvis ekspropriation af en ejendom bygninger, skal værdien af disse opføres særskilt. Bliwer bygningsforandringer nødvendige, og skal ekspropriaten selv foranledige disse udført, må det angives, hvad der ydes ham herfor. Den mere ubestemte værdiforringelse, som en restejendom kan lide ved indgrebet, må opføres særskilt, således ved gennemskæring af en ejendom af vej eller jernbane. Er der tale dels om arealafståelse, dels om servitutpålæg må kendelsen ansætte et beløb for

hvert indgreb for sig. De åførte eksempler forudsætter dog, at det samlede erstatningsbeløb er af en vis absolut størrelse. I rene småsager er ofte et samlet beløb det eneste mulige.

Lovforslaget forudsætter, at det erstatningsforslag, som kommissionen under forretningen skal fremsætte i henhold til bestemmelsen i stk. 1, ikke behøver at være så specificeret som kendelsen. Forslaget vil normalt være fyldestgørende, når det angiver et beløb for arealafståelsen og et beløb for andre erstatningsbegrundende forhold. Forslaget må imidlertid opregne disse forhold, således at det kan ses, hvad beløbet skal dække.

Til § 18.

Bestemmelsen giver adgang til at fastsætte visse vilkår for eller udsætte en erstatningsfastsættelse, men det understreges, at bestemmelsen har undtagelsens karakter. Vilkår kan eksempelvis forekomme, når ekspropriaten selv skal lade udføre visse foranstaltninger (bygningsforandringer, hegn, støttemure), idet erstatningssummens udbetaling da normalt må gøres betinget af, at det pågældende arbejde udføres. Vilkår vil muligvis også kunne få praktisk betydning ved ophævelse af brugsrettigheder.

En udsættelse vil kunne være den eneste rimelige løsning, når ekspropriationens virkninger ikke fuldt ud lader sig overskue på ekspropriationstidspunktet. Man vil da med hjemmel i § 18 kunne afvente anlæggets fuldførelse, men da har ekspropriaten under alle omstændigheder krav på at få erstatningsspørgsmålet afgjort. Særligt praktisk er en udsættelse med hensyn til vurdering af midlertidige skader og ulemper under anlægsarbejdernes udførelse, jfr. således jernbaneforordningens § 14, hvilken specialregel det dog ikke er anset for nødvendigt at opretholde. En udsættelse af spørgsmålet om erstatningen for en ejendoms værdiforringelse kan eksempelvis være begrundet, såfremt der iværksættes forhandlinger om et mageskifte eller en større jordfordeling.

Ifølge *paragraffens sidste pkt.* kan udsættelse med hensyn til erstatningsfastsættelse for arealafståelse ikke ske mod ekspropriatens protest.

Til § 19.

Ethvert erstatningsspørgsmål kan ifølge forslagens § 19 indbringes til *efterprøvelse for en taksationskommission*. Dette gælder både de i erstatningsudmålingen indgående overvejelser af juridisk karakter og det i udmålingen indgående faktiske vurderings-skøn, medens kun dette skøn kan udøves af jernbaneforordningens taksationskommission. Lovforslagets §§ 17 og 19 indfører således den ændring i forhold til den nuværende retstilstand, at der kan ske to

fuldstændige egenlige prøvelser af ethvert erstatningsspørgsmål på administrativt plan.

Erfaringer fra vejbestyrelseslovens administration tilsiger, at der åbnes adgang til at fravige den fastsatte frist for en sags indbringelse for taksationskommissionen (at give oprejsningsbevillinger), og en hertil sigtende bestemmelse er optaget i *stk. 1, 3. pkt.*

Det er ligeledes erfaringer fra vejbestyrelseslovens administration, der har motiveret forslaget i *paragraffens stk. 3*, i henhold til hvilken bestemmelse taksationskommissionen uanset parternes påstande skal kunne foretage en fuldstændig efterprøvelse af erstatningsfastsættelsen, idet de enkelte led i denne er så nøje sammenhængende, at en udskillelse af enkelte punkter til selvstændig bedømmelse ikke i alle tilfælde er mulig. Parterne må imidlertid i det enkelte tilfælde gøres bekendt med, at kommissionen i givet fald vil foretage en prøvelse af andet og mere end de mellem parterne omdiskuterede poster, således at parterne kan få lejlighed til at ytre sig om alle de poster, som kommissionen inddrager under sin behandling.

Til § 20.

Gennemførelsen af et ekspropriationsanlæg kan under visse omstændigheder bevirke et sådant indgreb i ejendomsretten til en fast ejendom, at der opstår et erstatningskrav mod anlægget, selv om ejendommen ikke direkte berøres af ekspropriationerne ved arealafgivelse eller servitutpålæg. Forordning af 5. marts 1845 har arealafgivelser for øje, og det har derfor i praksis været nogen tvivl underkastet, om ekspropriationsmyndighederne kunne og burde beskæftige sig med erstatningskrav, som ikke udsprang direkte af en formelig rekvisition fra anlægget. Spørgsmålet har navnlig haft betydning med hensyn til ulemper som følge af anlæggets udførelsesmåde, hvorved en tilsidesættelse af naboetsreglerne kan komme på tale. I højesteretsdom af 15. maj 1933, Ugeskrift for Retsvæsen 1933, s. 644, omhandlede et tilfælde, hvor en ejendom ikke afgav areal, men ved hævnning af vejbanen fik sin stueetage liggende så langt under gadens niveau, at denne fik karakter af kælderetage. Besigtigelses- og ekspropriationskommissionen bestemte indretning af trin, etablering af lyskasser, isolering af ydermur og løftning af portgulv, men ville ikke yde erstatning for værdiforringelsen af ejendommen i øvrigt. En sådan erstatning blev tilkendt af højesteret „*efter lovgivningens almindelige grundsætninger*“. Troels G. Jørgensen har i kommentarer til dommen anført, at der i sagen ikke er gjort anvendelse af ekspropriationsretlige, men af naboetlige synspunkter, jfr.

Meddelelser fra den danske højesterets praksis 1933, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1934, s. 418-19, og 18 år af Højesterets Historie, s. 119-20.

Men uanset at det nu efter praksis ligger fast, at der skal ydes erstatning for indgreb af den omhandlede karakter, også når de sker over for ejendomme, der ikke afgiver areal, har man på dette område fastholdt, at spørgsmål om erstatning for indgreb i naboretten ikke kan behandles af ekspropriationsmyndighederne, men må henvises til domstolene.

Det må da også erkendes, at det ville kunne føre til uoverskuelige konsekvenser, om der uden nogen begrænsning kunne rejses erstatningskrav for ekspropriationskommissionen fra ejere over for hvem, der ikke er foretaget de i § 2 omhandlede indgreb. På den anden side vil det i de tilfælde, hvor erstatningskravene bygger på forvoldt skade, der har ganske samme karakter som den, der er forvoldt af ekspropriationsindgreb, ofte virke unaturligt, at ekspropriationskommissionerne rent principielt afviser at behandle dem, blot fordi der ikke tillige er sket indgreb, som falder direkte under § 2, og der er derfor i forslaget § 20 givet hjemmel for, at sådanne krav kan rejses for ekspropriationskommissionen og behandles af denne, såfremt den anser kravet for egnet hertil.

Bestemmelsen er formuleret således, at ekspropriationskommissionen skal have adgang til at skønne over, hvorvidt det rejste krav er egnet til at påkendes af ekspropriationsmyndighederne. Navnlig kan det tænkes, at de her omhandlede erstatningskrav ikke er modne til påkendelse på det tidspunkt, da de rejses. Eventuelt er det foreliggende spørgsmål af en sådan karakter, at kommissionen finder det rettest at undlade at tage stilling til det og straks lade spørgsmålet afgøre af domstolene, fordi afgørelsen af sagens væsentlige tvivls spørgsmål beror på en afvejelse af forskellige omstændigheder, årsagsforbindelse m. v., som typisk er en domstolsopgave og atypisk for ekspropriationsmyndighederne. Der er ikke foreslået hjemmel til, at ekspropriationskommissionens skøn over et krav egnet til behandling for ekspropriationsmyndighederne skal kunne efterprøves af taksationskommissionen eller domstolene. Hvis kommissionen afviser at behandle et krav, kan spørgsmålet om kravets berettigelse indbringes for domstolene. Behandles et erstatningskrav i realiteten, kan ekspropriationskommissionens afgørelse efterprøves af taksationskommissionen og dennes afgørelse af domstolene.

Med reglen i § 20 har det ikke været hensigten at tage stilling til, i hvilke tilfælde der foreligger erstat-

ningspligt, idet reglen alene tager sigte på ekspropriationsmyndighedernes kompetence.

Til § 21.

Ved alle anlægsarbejder kan der af tekniske og andre grunde vise sig behov for at ændre i det vedtagne projekt under anlægsarbejdernes udførelse. Bestemmelsen i *stk. 1, 1. pkt.*, giver hjemmel til, at ekspropriationskommissionen tager sådanne spørgsmål op til behandling. Det er en forudsætning for reglens anvendelse, at ændringerne ikke er af en sådan karakter, at der er tale om et nyt projekt. Et sådant må behandles som en helt ny sag. Der er således alene tale om enkelte bestemte punkter i projektet, som eksempler kan nævnes, at jordskred har nødvendiggjort særlige foranstaltninger og måske større arealerhvertvelser end forudsat, at en vejhævning bliver noget større eller adgangforholdene til en ejendom noget anderledes end forudsat ved ekspropriationen. Man kan imidlertid ikke mod parternes protest ophæve en foretagen ekspropriation. Men bygningsforandringer m. v., som på ekspropriationstidspunktet er forudsat foretaget, kan naturligvis blive unødvendige og følgelig fráfaldes.

Jernbaneforordningen indeholder i § 19 en bestemmelse, hvorefter en særlig kommission skal afgøre tvistigheder mellem anlægsmyndigheden og lodsejere om enkeltheder i anlæggets udførelse. Bestemmelsen har ikke været bragt i anvendelse i en meget lang årrække, men de pågældende spørgsmål er blevet afgjort af besigtigelses- og ekspropriationskommissionen. Nogen til jernbaneforordningens § 19 svarende bestemmelse foreslås ikke optaget i nærværende lovforslag. Bestemmelsen i § 21, *stk. 1, 1. pkt.*, omfatter de spørgsmål, som falder ind under jernbaneforordningens § 19, og det er som nævnt i overensstemmelse med lang praksis, at ekspropriationskommissionen afgør dem.

Lovforslagets § 17 bestemmer, at ekspropriationserstatninger normalt skal fastsættes på det tidspunkt, da indgrebet besluttes. De ulemper og skader, som skal vurderes, må imidlertid have en sådan karakter, at deres indtræden er sikker eller i hvert fald overvejende sandsynlig. Hermed er dog intet afgjort om, hvorvidt en skade, som først senere lader sig påvise, kan erstattes på dette senere tidspunkt, eller om ekspropriationsmyndighederne skal behandle de i den anledning opståede spørgsmål. Bestemmelsen i *stk. 1, 2. pkt.*, giver hjemmel til, at ekspropriationsmyndighederne også efter ekspropriationens foretagelse kan behandle opståede erstatningsspørgsmål. Det kan særligt tænkes, at erstatningsspørgsmål af den i § 20 omhandlede art

først fremkommer efter selve ekspropriationsforretningen. Ligeledes kan grundlaget for et tillagt erstatningsbeløb — også uden en egentlig ændring i projektet som omhandlet i 1. pkt. — ændres så væsentligt, at en fornyet overvejelse bør kunne finde sted. Hjemmel hertil findes også i 2. pkt. Kommissarius afgør, om der er tilstrækkeligt grundlag for at indkalde ekspropriationskommissionen til behandling af et rejst spørgsmål. Det vil ikke være rimeligt, om hele kommissionen skulle indkaldes hver gang, en person kræver en erstatning. Den pågældende vil under alle omstændigheder kunne få sit krav prøvet for domstolene.

Spørgsmål, der omfattes af bestemmelserne i stk. 1, er af en sådan karakter, at en offentlig indkaldelse til de kommissionsmøder, hvor de skal behandles, er unødvendig. *Stk. 2* angiver de regler, der skal følges ved behandlingen af disse spørgsmål.

Til § 22.

I henhold til jernbaneforordningens § 15 skal erstatninger for jordafståelse forrentes med 4 pct. p.a. fra det tidspunkt, da arealerne stilles til ekspropriantens disposition. I praksis er også de almindeligvis som ulempeerstatning benævnte beløb blevet forrentet med nævnte rentesats. På grund af det høje renteniveau i de senere år har bestemmelsen givet anledning til nogen kritik, se herved Folketingstidende 1958-59, folketingets forhandlinger sp. 1972-73.

Ekspropriationserstatningerne bør naturligvis principielt udbetales snarest muligt efter ekspropriationens foretagelse, men af rent ekspeditions-mæssige grunde må der dog altid hengå nogen tid mellem ekspropriation og erstatningens anvisning. Mindre dele af ekspropriationserstatninger kan endvidere henstå i længere tid, idet endelig erstatningsberegning må afvente anlæggets færdiggørelse og arealernes definitive opmåling. Da spørgsmålet således ikke er uden praktisk betydning, anses det for rigtigt, at der i loven sikres ekspropriaterne en til enhver tid rimelig forrentning af de fastsatte erstatninger. Det findes uheldigt i loven at angive en fast forrentningsprocent, som fra tid til anden kan vise sig mindre godt stemmende med det almindelige renteniveau. Lovforslagets § 22 går derfor ud på, at en ekspropriationserstatning skal forrentes med en rentesats, som er 1 pct. højere end den af Danmarks Nationalbank fastsatte, på ekspropriationstidspunktet gældende disconto. Af praktiske grunde forrentes beløbet med denne rentesats for hele den periode, hvori forrentningen er aktuel, uanset at der kan forekomme variationer i rentesatsen.

Forrentningen skal som hovedregel ske fra ekspropriationsdagen, men kendelse eller forlig kan bestemme andet. Dette vil f.eks. være praktisk, når ekspropriaten helt eller delvist beholder brugen af det eksproprierede et stykke tid efter ekspropriationens dato.

Forrentningen ophører ifølge forslaget fra den dag, da erstatningsbeløbene er opgjort og stillet til disposition for de berettigede.

Bestemmelsen hjemler ikke rentes rente, hvilket er i overensstemmelse med den nugældende regel.

Til §§ 23 og 24.

§§ 23 og 24 omhandler *erstatningernes udbetaling*.

Ved ekspropriationer efter jernbaneforordningen udbetales erstatningerne i princippet i regnskabsmøder i besigtigelses- og ekspropriationskommissionen. Et foreløbigt regnskabsmøde afholdes nogle måneder efter ekspropriationernes foretagelse. På dette anvises de beløb, der kan opgøres straks, og tre fjerdedele af de ikke endeligt opgjorte erstatningsandele, typisk jorderstatningen. Resterstatningerne udbetales på et endeligt regnskabsmøde, når anlægget er afsluttet, og opmåling har fundet sted. Regnskabsmødeordningen hviler på administrativt fastsatte regler. Endvidere udbetales (både før det foreløbige regnskabsmøde og mellem dette og det endelige) de enkelte erstatningsbeløb helt eller delvis, når anmodning derom fremsættes, og fornøden dokumentation præsteres. Udbetales en erstatning før den fastsatte rentedato, foretages et rentefradrag.

Den afgørende forskel mellem udbetalinger på et regnskabsmøde og udbetalinger uden for regnskabsmøde er, at de enkelte erstatningsberettigede i førstnævnte tilfælde slipper for at indhente pant-haversamtykke, erklæringer om skatter og afgifter m. v., idet kommissarius ex officio sørger herfor, bl.a. gennem en offentlig indkaldelse med præklusiv virkning. Vil en lodsejer have erstatningen udbetalt før regnskabsmøde, må han selv tilvejebringe de fornødne dokumentationer.

For at den enkelte erstatning kan udbetales snarest muligt, gør lovforslaget det i § 23, *stk. 1*, til den principielle hovedregel, at en erstatning skal udbetales, når fornøden dokumentation af den erstatningsberettigede er tilvejebragt. Da udbetalingen sker på kommissarii ansvar, bestemmes det endvidere, at kommissarius må anse udbetaling for forsvarlig. Der må altså ikke foreligge omstændigheder, som gør det tvivlsomt, om den erstatningsberettigede selv kan oppebære beløbet, eller om tredjemand måtte have et krav på dette.

Reglen i stk. 1, 2. pkt., svarer til reglerne i ting-

lysningslovens § 23, stk. 2, og lov nr. 129 af 28. april 1955 om jordfordeling mellem landejendomme § 5, stk. 5.

I øvrigt foreslås regnskabsmødeordningen opretholdt, jfr. § 24, stk. 1. Bestemmelsen er imidlertid ikke til hinder for, at kommissarius, hvis dette skønnes praktisk, tager initiativet til erstatningers udbetaling uden afholdelse af regnskabsmøde. Fornødne dokumentationer må naturligvis også i disse tilfælde foreligge.

Med hensyn til *panthaveres retsstilling* bestemmer § 24, stk. 1, at panthavere skal indvarsles til regnskabsmøderne. Dette sker også ved ekspropriationer efter jernbaneforordningen, jfr. en herom under 23. februar 1934 afgiven betænkning af et af ministeriet for offentlige arbejder nedsat udvalg.

Det bestemmes i § 24, stk. 2, at erstatningen, såfremt flere panthavere gør krav på den, udbetales efter prioritetsorden. Om spørgsmålet kan i øvrigt henvises til: Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret, s. 787-89. Ved ekspropriationer efter jernbaneforordningen gælder det, at en rettigedshaver, som ikke har meldt sig med krav om andel i en erstatning senest på regnskabsmødet, mister ethvert krav på eksproprianten. Kommissarius kan altså under regnskabsmødet udbetale til den direkte erstatningsberettigede. Denne præklusionsvirkning har med føje været kritiseret, se: Poul Andersen, anf. v. s. 788, og Sven Clausen, Ugeskrift for Retsvæsen 1924, s. 211-15. Lovforslaget bestemmer derfor, at de beløb, som måtte tilkomme en tinglyst pant-haver, hvis adresse ikke har kunnet oplyses, ikke kan udbetales uden dennes tilslutning, selv om han ikke har meldt sig på regnskabsmødet. Det beløb, der kan tilkomme ham, må i givet fald deponeres. Det tilkommer da den, hvem erstatningen ellers måtte tilfalde, at søge sagen klarlagt.

Da afslutningen af et anlæg kan trække ud, er det i § 23, stk. 2, bestemt, at kommissarius undtagelsesvis kan bestemme, at arealgrænserne må fastlægges, selv om anlægget ikke er fuldført. Kun herved muliggøres en endelig erstatningsopgørelse, såfremt den erstatningsberettigedes interesser til-siger, at sagen bringes til afslutning.

Til § 25.

Paragraffen er i overensstemmelse med den gældende ordning, jfr. justitsministeriets cirkulære af 31. januar 1949 om fremgangsmåden ved ekspropriationer efter reglerne i forordning af 5. marts 1845 in fine. De rettigedshavere, hvis ret udslattes, kan enten have et selvstændigt erstatningskrav, jfr. § 2 c) og bemærkningerne hertil (typisk for brugsrettighedshavere), eller de kan have krav på

andel i den ejeren tilkommende erstatning, jfr. §§ 23-24, (typisk for panthavere). I de i § 2 b) omhandlede ekspropriationstilfælde kan panthavere ligeledes gøre krav på andel i ejerens erstatning.

Til § 26.

Søgsmål om en ekspropriations lovlighed vil efter deres karakter være landsretssager. Søgsmål til ændring af en ekspropriationserstatning er — uanset påstandens størrelse — af Vestre landsret i en dom af 14. juni 1956, Ugeskrift for Retsvæsen 1956, s. 937, også antaget at være landsretssager. Under hensyn til at ethvert erstatningsspørgsmål har været prøvet af to myndigheder, før det kan forelægges domstolene, jfr. paragraffens sidste stk., er det også naturligt, at de i første instans behandles af landsret. Der er særligt ingen grund til, at de eventuelt skulle kunne prøves i 3 instanser for domstolene. Det bestemmes derfor i stk. 1, 1. pkt., at alle ekspropriationssager er landsretssager i første instans.

Stævning vil i det overvejende antal af disse sager blive anlagt mod staten, og reglen i retsplejelovens § 239 medfører da, at næsten alle disse sager skal anlægges ved Østre landsret. I praksis forekommer det dog, at man vedtager behandling ved Vestre landsret, når ekspropriationen vedrører ejendom i Jylland. Det berettigede i at opretholde et særligt værneting for staten er for tiden under overvejelse i almindelighed, og spørgsmålet har for nylig været genstand for undersøgelse i en afhandling af Sv. B. Müller i Juristen 1959, s. 477-86. S. 480 ff. er det særligt kritiseret, at stævning mod staten i ekspropriationssager om ejendom i Jylland kan kræves anlagt ved Østre landsret. Uanset hvorledes overvejelserne om statens værneting i almindelighed måtte falde ud, må det forekomme naturligt, at ekspropriationssager behandles i den retskreds, hvor ejendommen er beliggende. Dette foreslås derfor lovfæstet.

§ 26 indeholder ingen fravigelse af de almindelige regler i retsplejeloven om, hvornår en landsretssag skal forberedes ved underret.

Til § 27.

Paragraffen indeholder forskellige regler om fremgangsmåden og om ekspropriationers nærmere gennemførelse.

I stk. 2 er det bestemt, at lovforslagets regler om bekendtgørelser, offentliggørelse af planer m.v. kan fraviges ved en beslutning af ministeren for offentlige arbejder, såfremt hensynet til statens sikkerhed kræver det. En sådan regel er anset for nødvendig, idet lovforslagets bestemmelser bl.a. skal anvendes

F. t. l. om fremgangsmåden ved ekspropriation vedr. fast ejendom.

ved forsvarsanlæg m. v. Reglen må naturligvis anvendes med varsomhed, og der må drages omsorg for, at de myndigheder og personer, som direkte er interesseret i projektet, får individuel underretning. I mange tilfælde vil man kunne nøjes med en begrænsning i bekendtgørelsernes oplysninger.

Til § 28.

I den udstrækning udgifter ved ekspropriationers foretagelse uden besvær kan henføres til det enkelte anlæg er det naturligt, at udgifterne belastes det enkelte anlæg. Fordeling af ekspropriationsmyndighedernes faste udgifter på de i betragtning kommende anlæg vil omvendt være forbundet med unødvendigt administrativt besvær. Disse to hovedsynspunkter forudsættes lagt til grund for ministerens skøn.

Til § 29.

Det forudsættes i § 29, at enhver ekspropriat har adgang til to vederlagsfri prøvelser af sit erstatningskrav. Dette må anses for et væsentligt led i den beskyttelse af ekspropriaternes interesser, som lovforslaget i det hele tilstræber, og er praktisk taget i overensstemmelse med jernbaneforordningens regler. Ifølge flere andre lovregler kan det efter omstændighederne pålægges ekspropriaten at udrede omkostninger ved en efterprøvelse. Vejbestyrelsesloven bestemmer således i § 28, stk. 4, at en ekspropriat kan afkræves depositum, når han indbringer en taksationskommissions afgørelse for en overtaksationskommission. Får ekspropriaten ikke erstatningen forhøjet, skal han afholde de med forretningen forbundne udgifter. Overtaksationskommissionen kan dog i ganske særlige tilfælde bestemme, at eksproprianten også i denne situation skal udrede udgifterne.

Med hensyn til udgifter, som en ekspropriat har afholdt til varetagelse af sine interesser under sagen, f. eks. til advokatbistand, har den almindelige antagelse indtil for nylig været den, at der ved ekspropriationer efter jernbaneforordningens regler almindeligvis ikke var hjemmel til at godtgøre sådanne udgifter, i hvert fald næppe til advokatbistand. Dog er det i praksis i et vist omfang ved udmåling af ulempeerstatningen taget i betragtning, at en ekspropriat har afholdt specielle udgifter til sagens belysning, som f. eks. til fremskaffelse af sagkyndige erklæringer, der har haft særlig betydning for sagens oplysning. En den 10. maj 1961 afsagt højesteretsdom (Ugeskrift for Retsvæsen 1961, s. 558) har imidlertid medført, at der nu i videre omfang ydes godtgørelse for udgifter til advokatbistand, som en ekspropriat har anvendt ved fremmøde for jernbaneforordningens taksations-

kommission. Omstændighederne i det nævnte domstiltfælde var følgende: Ekspropriaten havde i 1946 købt to grunde, beliggende ved jernbanen i Lille Værløse, i den hensigt at bebygge dem. Der søgtes i 1950 statslån til et byggeri, hvortil en arkitekt havde udarbejdet tegninger og beskrivelser. Statsbanerne henstillede til sognerådet, at der ikke blev givet byggetilladelse, idet grundene kunne forventes eksproprieret til stationsanlæg m. v. Byggeriet måtte opgives, og ekspropriaten søgte derefter straks at komme af med grundene til statsbanerne, hvilket ikke kunne gennemføres før ekspropriationen i 1957. Et forsøg på i de mellemliggende år at blive fritaget for ejendomsskatter på grundene lykkedes ikke. Under retssagen gjorde ekspropriaten gældende, at der ved erstatningsfastsættelsen skulle tages hensyn til udgifterne til arkitektbistand, betalte ejendomsskatter i tiden 1951-57 samt renter af købesum, arkitektthonorar og skatter. Endvidere krævedes der godtgørelse for udgifter til advokatbistand for taksationskommissionen. Ved højesteret tilkendtes der ekspropriaten udover erstatning for grundens værdi erstatning for udgifter til arkitektbistand og for tab ved, at ekspropriatens økonomiske råden over ejendommen havde været begrænset i det lange tidsrum. Endelig fandt højesteret, at der burde tillægges indstævnte et passende beløb til dækning af udgifter til advokatbistand for taksationskommissionen, idet sådan bistand „under de foreliggende omstændigheder, derunder beskaffenheden af de rejste krav“ havde været påkrævet. Denne udtalelse kan muligt forstås således, at ekspropriaten, når denne ved en prøvelse af den første erstatningsansættelse opnår en forhøjelse af erstatningen, kan få nødvendige og rimelige advokatomkostninger ved efterprøvelsen godtgjort, jfr. højesteretsdommer Trolles kommentar til dommen i: Fra den danske højesterets praksis januar-juni 1961, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1961, s. 574. Spørgsmålet har i øvrigt i de senere år været genstand for betydelig interesse, hvorom kan henvises til den i note 2 i Ugeskrift for Retsvæsen til fornævnte højesteretsdom omtalte litteratur og de dér anførte domme. Der henvises endvidere til højesteretsdom af 1. november 1962, Ugeskrift for Retsvæsen 1963, s. 6.

Man mener ikke, at spørgsmålet kan løses ud fra en fortolkning af grundlovens påbud i § 73 om ydelse af fuldstændig erstatning. Den modsatte opfattelse ses ikke fastslået af domstolene, særligt ikke ved de foran omtalte højesteretsdomme. Hjemmelen til at yde sådan godtgørelse er derfor ikke klar, og der er efter ministeriets opfattelse allerede under den bestående retstilstand, men i endnu

højere grad efter gennemførelse af det foreliggende lovforslag med dets kraftigere understregning af partsprincippet behov for en regel, hvorefter godtgørelse for nævnte udgifter kan ydes. Reglen i lovforslagets § 29, 2. pkt., tilsigter at skabe et klart lovgrundlag for spørgsmålets afgørelse. Bestemmelsen giver kommissionerne adgang til at skønne over, hvornår og i hvilket omfang godtgørelse for disse udgifter skal ydes. Under hensyn til at der er tale om en helt ny lovregel på dette område, er reglen formuleret således, at de nærmere retningslinjer for, hvornår og i hvilken udstrækning sådanne udgifter bør godtgøres, kan udvikles i den fremtidige praksis.

Ekspropriationskommissionen og taksationskommissionen afgør spørgsmålet hver for sit område, men taksationskommissionen må naturligvis ved sin afgørelse tage hensyn til den godtgørelse, der eventuelt er ydet af ekspropriationskommissionen.

Til § 30.

Fritagelse for stempel- og tinglysningsafgifter er hjemlet i en række gældende ekspropriationslove.

Til § 31.

Af praktiske grunde er en frist for lovens ikrafttræden formålstjenlig.

Til § 32.

I *stk. 1* foreslås de lovbestemmelser, som lovforslaget afløser eller overflødigger, og nogle lovbestemmelser, som må anses forældede, ophævet.

Blandt de førstnævnte er jernbaneforordningen, og hermed ophæves også bestemmelsen i forordningens § 20, i henhold til hvilken der er hjemlet en indløsningsret til eksproprierede jernbanearealer, når vedkommende jernbanestrækning nedlægges som jernbane, medmindre arealet overtages til anvendelse som vej.

Bestemmelsen havde det særlige motiv, at man ville sikre ejerne af de til en jernbanelinje stødende grunde en adgang til at hindre, at de små (smalle) parceller, som tilsammen udgør jernbanelinjen, skulle blive afhændet til „fattigfolk“ og derved påføre de oprindelige lodsejere ulemper.

Denne begrundelse har ikke gyldighed under nutidens samfundsforhold, og reglen har i praksis ikke stor betydning allerede af den grund, at vedkommende jernbanestyrelse selv er interesseret i at afhænde parcellerne til de tilstødende grundejere, idet der ofte ikke er andre, der kan have nytte af disse arealer. Omvendt kan indløsningsretten imidlertid i påkommende tilfælde af vedkommende lodsejer anvendes i spekulationsøjemed til hindring af

en fornuftig helhedsanvendelse af de aflagte jernbanearealer, og da reglens administration samtidig er forbundet med praktiske vanskeligheder, findes reglen ikke at burde opretholdes.

Ophævelsen af indløsningsretten foreslås også at gælde for jernbanerarealer, der er eksproprieret under jernbaneforordningens gyldighedstid. I en særlig bestemmelse er foreslået fastsat det tidspunkt, fra hvilket indløsningsret til sådanne arealer ikke længere består. Som kriterium i så henseende har man fundet det rettest at anvende forordningens ordvalg således, at det tidspunkt, der i henhold til forordningens § 20 er afgørende for, om en indløsningsret kan gøres gældende, skal ligge før nærværende lovs ikrafttræden.

Man har overvejet, om en ophævelse af indløsningsretten til allerede eksproprierede jernbanearealer kunne indebære betænkeligheder ud fra det synspunkt, at der herved ville blive tale om indgreb i velerhvervede rettigheder. Dette finder man imidlertid ikke, og det skal herved fremhæves, at indløsningsrettens beståen ikke har haft nogen betydning for størrelsen af de fastsatte erstatninger ved ekspropriationernes foretagelse, at der ikke er tale om nogen aktuel, men kun om en eventuel rettighed, samt at den interessentkreds, der berøres, som følge af rettens fremtidige karakter er ganske ubestemt.

Stk. 2 bestemmer, at alle ekspropriationer, der nu foretages efter reglerne i jernbaneforordningen, skal foretages efter lovforslagets regler. Bestemmelsen virker som et supplement til bestemmelsen i § 1 om lovens anvendelsesområde. Lovforslagets regler vil således også finde anvendelse i de tilfælde, hvor der for tiden eksproprieres efter jernbaneforordningens regler for andre end staten og koncessionerede selskaber, se f.eks. vejbestyrelseslovens § 31.

Det er anført, at ekspropriationer for staten og koncessionerede selskaber i det overvejende antal tilfælde sker efter jernbaneforordningens regler. Imidlertid er der en del love, som indeholder andre regler om fremgangsmåden for gennemførelse af ekspropriationer for staten, og disse regler opretholdes indtil videre ved bestemmelsen i *stk. 3*. Det er hensigten, at disse lovbestemmelser senere skal gennemgås med henblik på en koordinering med dette lovforslags regler. Til denne gruppe henhører:

Forordning af 22. november 1799 angående den godtgørelse, som jordejere skal nyde for grunde, der afgives til lodsmærkers anlæg eller vedligeholdelse.

Lov af 15. maj 1868 om afgivelse af grus m. m. til jernbaners vedligeholdelse.

Lov nr. 68 af 29. marts 1893 om afståelse af grund til fyranlæg m.m.

Lov nr. 137 af 12. marts 1918 om bygningsfredning.

Bekendtgørelse nr. 393 af 5. juli 1918 af lov om udnyttelse af vandkraften i offentlige vandløb ved anlæg af elektricitetsværker.

Lov nr. 54 af 31. marts 1926 om vandforsyningsanlæg.

Lov nr. 318 af 16. december 1931 om Geodætisk Instituts trigonometriske stationer m. v.

Lov nr. 94 af 7. april 1936 om reservater for pattedyr og fugle.

Bekendtgørelse nr. 151 af 6. april 1940 af lov om begunstigelser for mergelselskaber.

Lov nr. 152 af 1. april 1949 om civilforsvaret § 34.

Bekendtgørelse nr. 160 af 9. maj 1962 om byplaner § 15 a.

Bekendtgørelse nr. 129 af 13. april 1954 af lov om regulering af bymæssige bebyggelser § 14.

Lov nr. 342 af 23. december 1959 om det civile beredskab § 5.

Bekendtgørelse nr. 224 af 25. maj 1960 af lov om oprettelse og supplerung af mindre landbrug m.m. (statshusmandsloven).

Bekendtgørelse nr. 194 af 16. juni 1961 af lov om naturfredning.

Til § 33.

De løbende sager, der ifølge bestemmelsen ikke skal behandles efter lovforslagets regler, må færdigbehandles efter de hidtil gældende regler i jernbaneforordningen m. v.